

Het Nederlandse exportcontrolebeleid in 2023

Rapportage over de afgifte van vergunningen voor militaire, *dual-use* en foltergoederen van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp en de minister van Buitenlandse Zaken

Inhoudsopgave	
1	Voorwoord4
2	Uitgangspunten exportcontrole6
2.1	Wat is exportcontrole en waarom vindt dit plaats6
2.2	Wat wordt er gecontroleerd?.....7
2.3	Procedures7
3	Toetsingskader 11
3.1	Militaire goederen..... 11
3.2	Dual-use goederen 14
4	Transparantie 15
4.1	Rapportages 15
4.2	Parlementair 15
5	De Nederlandse export van militaire goederen in 2023 20
5.1	Afgegeven vergunningen 20
5.2	Afgewezen vergunningaanvragen 24
6	De Nederlandse export van dual-use goederen in 2023..... 26
6.1	Dual-use goederen 26
6.2	Nieuwe sensitieve technologieën 29
6.3	Kennisveiligheid 29
6.4	Anti-folterverordening 30
7	Relevante ontwikkelingen in de Europese Unie 31
7.1	Raadswerkgroep conventionele wapenexport COARM 31
7.2	EU Outreach inzake militaire goederen 32
7.3	EU-jaarrapportage inzake export van militaire goederen 2023 33
7.4	Raadswerkgroepen dual-use goederen 36
8	Overige relevante internationale ontwikkelingen 38
8.1	Wapenhandelsverdrag (Arms Trade Treaty) 38
8.2	Wassenaar Arrangement 39
8.3	Overige exportcontroleregimes 40
9	Bijlagen 41
9.1	Bijlage 1: Afgegeven vergunningen uitvoer van militaire goederen 41
9.2	Bijlage 2: Ontwikkeling waarde van de afgegeven vergunningen voor export van militaire goederen uit Nederland sinds 1996..... 52
9.3	Bijlage 3: Realisaties onder algemene vergunningen (militair)..... 53
9.4	Bijlage 4: Doorvoer van militaire goederen 62
9.5	Bijlage 5: Tussenhandeldiensten t.a.v. militaire goederen..... 63
9.6	Bijlage 6: Afgewezen vergunningaanvragen voor militaire goederen 65

1 Voorwoord

Voor u ligt het 27^e jaarrapport over de exportcontrole op militaire en *dual-use* (DU) goederen, overkoepelend bekend als strategische goederen. Dit rapport geeft de nodige achtergrond bij de aard van strategische goederen, de redenen om exportcontrole op deze goederen toe te passen en de wijze waarop daar in 2023 vorm aan is gegeven.

Wereldwijde ontwikkelingen dragen steeds meer bij aan groeiende onveiligheid voor Nederland, zijn internationale partners en burgers wereldwijd. Sinds februari 2022 woedt een verschrikkelijke oorlog in Europa die dagelijks illustreert en duidelijk maakt dat zekerheden op veiligheidsvlak niet vanzelfsprekend zijn en een voortdurende inspanning vragen en dat heeft ook zijn weerslag op het terrein van strategische goederen.

De Nederlandse industrie op het gebied van strategische goederen wordt gekenmerkt door technisch hoogwaardige producten, innovatie en hoogopgeleid personeel. De sector is sterk exportgericht en handel wordt dan ook beschouwd als een noodzakelijke voorwaarde voor de continuïteit van de bedrijven zonder daarbij af te doen aan het belang van een gedegen controle om zo ongewenste inzet van militaire en *dual-use* goederen te voorkomen.

Enkele van de ontwikkelingen die 2023 tekenden op het gebied van exportcontrole zijn de voorgezette militaire steun aan Oekraïne, de inspanningen om in Europees verband te komen tot een gelijk spelveld op het vlak van exportcontrole op militaire goederen, toegenomen aandacht voor het diffuse onderscheid tussen civiele en militaire technologie en groeiend besef van het belang om bepaalde technologie te beschermen.

Deze ontwikkelingen laten zien dat het terrein van exportcontrole volop in beweging is en niet alleen raakt aan het voorkomen van ongewenst eindgebruik, maar zeker ook aan het beter positioneren van Nederland om in zijn nationale veiligheid en die van bondgenoten te kunnen voorzien. Bijvoorbeeld via de rol van de Nederlandse defensie-industrie in gezamenlijke capaciteitsontwikkeling en –productie en door middel van initiatieven als de nationale regeling voor de exportcontrole op geavanceerde productieapparatuur voor halfgeleiders, om zo beter de vinger aan de pols te kunnen houden op de toegang tot deze geavanceerde technologie.

Voorliggend rapport en de bijgaande Kamerbrief gaan nader in op al deze ontwikkelingen en de rol die Nederland daarin heeft gespeeld.

De minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp,

Reinette Klever

2 Uitgangspunten exportcontrole

2.1 Wat is exportcontrole en waarom vindt dit plaats

Exportcontrole behelst wet- en regelgeving die Nederland implementeert om de export van bepaalde strategische goederen, technologieën en diensten te controleren om redenen van nationale veiligheid.¹ De controles zijn bedoeld om de ongewenste verspreiding van wapens te voorkomen, de verspreiding van gevoelige technologieën te beheersen en ervoor te zorgen dat export geen activiteiten ondersteunt die in strijd zijn met het belang van Nederland. Overtreding van exportcontrole wet- en regelgeving kan leiden tot zware straffen zoals boetes en gevangenisstraf.

Exportcontrolemaatregelen worden in multilateraal verband aangenomen, aan de hand van afspraken die gemaakt worden in internationale exportcontroleregimes (zie ook hoofdstuk 8). Multilaterale maatregelen zijn belangrijk omdat deze een gezamenlijke aanpak tussen landen garanderen, waardoor het moeilijker wordt om gecontroleerde goederen via landen met 'lossere regelgeving' om te leiden. Dit draagt bij aan de mondiale veiligheid. Ook dragen multilaterale regimes bij aan een gelijk speelveld voor bedrijven omdat concurrentienadelen worden verminderd die ontstaan als er tussen landen een groot verschil bestaat in de mate van controle op strategische goederen.

Waarom exportcontrole?

Figuur 1. Waarom exportcontrole?

¹ Zie 'Besluit strategische goederen': <https://wetten.overheid.nl/BWBR0024139/2021-09-09/0> en de 'Wet strategische diensten':

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0030545/2022-07-07/0>

2.2 Wat wordt er gecontroleerd?

De term “Strategische goederen” is een verzamelnaam voor *dual-use* (DU) goederen en militaire (ML) goederen. *Dual-use* goederen zijn goederen die zowel civiel als militair kunnen worden ingezet, en waarover in het relevante exportcontroleregime is besloten dat deze gevoelig genoeg zijn om te controleren. Te denken valt hierbij aan geavanceerde computerchips, raketmotoren of aan industriële mengmachines die ook inzetbaar zijn voor chemische wapenproductie. Deze *dual-use* goederen zijn te vinden in Annex I van de *dual-use* verordening van de Europese Unie.²

Militaire goederen zijn gedefinieerd als alle producten die zijn opgenomen op de gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen³. Dit varieert van kleinere onderdelen en producten als wielen voor pantservoertuigen of beeldversterkers ten behoeve van observatiedoeleinden tot volledige systemen zoals schepen en radars.

2.3 Procedures

2.3.1 Algemeen

Vergunningen voor de uitvoer van strategische goederen (militaire en *dual-use* goederen) worden verstrekt op grond van de Algemene Douanewet en het daarvan afgeleide exportcontrole-instrumentarium.⁴

Bedrijven of personen die goederen en technologie willen uitvoeren die op de Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen of de bijlage van de EU *dual-use* verordening⁵ staan, dienen bij de Centrale Dienst voor In- en Uitvoer (CDIU) een aanvraag in voor een uitvoervergunning. De CDIU, onderdeel van de Douane, staat voor de verlening van uitvoervergunningen onder beleidstoezicht van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Vergunningen worden afgegeven namens de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp.

² <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/821>

³ [Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen](#)

⁴ Het volledige wetgevende kader is te vinden op de website van de Rijksoverheid:

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/exportcontrole-strategische-goederen/wetten-en-regels-export-strategische-goederen>

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R0821&from=NL>

2.3.2 Soorten vergunningen

Militaire goederen

Bij het overdragen van militaire goederen aan een ontvanger buiten Nederland wordt onderscheid gemaakt tussen "overdracht" naar ontvangers in andere EU-landen en "uitvoer" naar landen buiten de EU. In beide gevallen geldt een vergunningplicht waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen een overdrachtsvergunning en een uitvoervergunning.

Verschillende soorten vergunningaanvragen

Figuur 2. De verschillende soorten vergunningaanvragen

Deze vergunningen vallen in verschillende typen uiteen afhankelijk van het type uitvoer of overdracht:

- Individuele vergunningen voor één transactie van een militair goed naar één bestemming;
- Globale vergunningen voor de uitvoer of overdracht van militaire goederen aan ontvangers of categorieën van ontvangers in één of meerdere landen van eindbestemming.
- Algemene vergunningen voor de onbeperkte (zowel in hoeveelheid als in tijdsbestek) uitvoer of overdracht van militair goederen conform de in de betreffende algemene vergunning gespecificeerde kaders. Voor een algemene vergunning kunnen bedrijven zich onder in de vergunning gespecificeerde voorwaarden registreren.

Dual-use (DU) goederen

Voor DU goederen geldt er alleen een vergunningplicht bij uitvoer buiten de EU. Binnen de EU geldt er geen vergunningplicht. De enige uitzondering hierop is de intra-EU overdracht van goederen die voorkomen op bijlage IV van de Dual-Use Verordening (DuVo); hiervoor geldt ook binnen de EU een vergunningplicht.

Ook voor DU-goederen zijn er individuele-, globale en algemene vergunningen:

- Individuele vergunningen voor één export naar één eindgebruiker;
- Globale vergunningen voor de uitvoer van DU goederen aan ontvangers in één of meerdere landen van eindbestemming.
- Algemene vergunningen voor de onbeperkte (zowel in hoeveelheid als in tijdsbestek) uitvoer van DU goederen naar bepaalde, minder gevoelige, bestemmingen. Voor een algemene vergunning kunnen bedrijven zich onder de in de vergunning gespecificeerde voorwaarden registreren.

Catch-all goederen

Voor goederen die niet vergunningplichtig zijn (ongecontroleerd) - omdat zij niet voldoen aan de technische specificaties in de *Dual-Use* Verordening¹⁰ - kan alsnog een ad hoc vergunningplicht worden opgelegd (een *catch-all* besluit) wanneer informatie beschikbaar is dat de goederen na export aangewend zullen worden voor de ontwikkeling of productie van massavernietigingswapens, zullen worden ingezet voor militair eindgebruik in een land waar een wapenembargo op rust, of voor gebruik in verband met binnenlandse repressie of het plegen van ernstige schendingen van de mensenrechten en het internationaal humanitair recht.⁶ Dit betreft niet een verbod op de transactie, maar het opleggen van een vergunningplicht voor dit specifieke – eerder ongecontroleerde – goed naar een specifieke eindbestemming. Onder voorwaarden kan uiteindelijk toch worden besloten om een exportvergunning toe te kennen indien er bijvoorbeeld bepaalde waarborgen zijn die het risico op ongewenst eindgebruik minimaliseren.

Voor de doorvoer van dual-use goederen geldt in beginsel geen vergunningplicht. Echter, ook hiervoor geldt dat als informatie beschikbaar is dat de goederen aangewend zouden kunnen worden voor de ontwikkeling of productie van massavernietigingswapens of voor militair eindgebruik in een land waar een wapenembargo op rust, de doorvoer kan worden onderworpen aan een ad hoc vergunningplicht.

2.3.3 *Procedures Militaire goederen*

Commerciële aanvragen

Aanvragen voor de uitvoer van militaire goederen naar NAVO- en EU-lidstaten en daarmee gelijkgestelde landen (zgn. NAVO+ landen, te weten Australië, Japan, Nieuw-Zeeland en Zwitserland) worden in beginsel door de CDIU afgehandeld op basis van een door het ministerie van Buitenlandse Zaken opgestelde werkinstructie. Uitzonderingen op bovenstaande regel zijn Cyprus en Turkije. Aanvragen voor uitvoer naar deze landen worden, evenals de aanvragen voor uitvoer naar alle overige landen, ter besluitvorming voorgelegd aan het ministerie van Buitenlandse Zaken. Voor de toetsing van aanvragen aan de acht criteria vermeld in het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport⁷ vraagt de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp een buitenlandpolitiek advies aan de minister van Buitenlandse Zaken. Diens advies neemt bij de besluitvorming over de afgifte van een exportvergunning een centrale plaats in.

Aanvragen van het ministerie van Defensie en de nationale politie

Voor zowel de afstoting van overtollig materieel van het ministerie van Defensie als voor uitvoer door de nationale politie is de normale vergunningprocedure van toepassing. Het

⁶ Zie artikel 4 en 5 van EU Verordening 821/2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:206:FULL&from=EN>

ministerie van Buitenlandse Zaken toetst dergelijke transacties, net zoals de exporttransacties van het bedrijfsleven, aan de criteria van het wapenexportbeleid. De minister van Defensie licht de Tweede Kamer, voorafgaand aan het tekenen van het verkoopcontract, in over de verkoop van overtollige Nederlandse wapensystemen. Wanneer dit om commerciële redenen niet mogelijk is, informeert de minister van Defensie de Kamer direct na tekenen van het verkoopcontract.⁸

2.3.4 Procedures dual-use goederen

Voor DU aanvragen zijn verschillende procedures van toepassing afhankelijk van het land van eindbestemming en het soort product. Voor landen die lid zijn van het exportcontroleregime dat het desbetreffende goed controleert, worden individuele en globale vergunningaanvragen conform de geldende werkinstructie in beginsel door de CDIU behandeld. Deze landen onderschrijven dezelfde uitgangspunten als Nederland ten aanzien van de handel in deze gevoelige goederen. Ook kan er voor bepaalde goederen in combinatie met bepaalde bestemmingen gebruik gemaakt worden van algemene vergunningen; er vindt dan geen toetsing op transactieniveau plaats maar er geldt onder meer een registratie- en archiveringsplicht. Zo geldt er bijvoorbeeld een algemene vergunning (EU001) voor de uitvoer van DU goederen die voorkomen op bijlage I van de Dual-Use Verordening naar Australië, Canada, Japan, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Zwitserland, inclusief Liechtenstein, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Politiek gevoelige aanvragen worden altijd voorgelegd ter besluitvorming aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

2.3.5 Indelingsverzoek

Wanneer twijfel bestaat of de transactie van een bepaald goed onder een vergunningplicht valt, kan een zogeheten indelingsverzoek worden ingediend bij de CDIU. Op basis van de aangeleverde technische gegevens bepalen specialisten van de Douane en het ministerie van Buitenlandse Zaken of de transactie onder *dual-use* wetgeving valt.

2.3.6 Sondage

Een sondage is een proefaanvraag die exporteurs kunnen indienen voor transacties waarvoor de contractonderhandelingen met de eindgebruiker nog niet zijn afgerond of gestart. Op die manier kan in een vroeg stadium worden verkend of een exportvergunning voor de desbetreffende transactie mogelijk is voordat eventuele grote investeringen gedaan worden. Aan een positieve reactie op een sondage kunnen geen rechten worden ontleend. Wel geeft een sondage inzicht in de kans op een exportvergunning onder ongewijzigde omstandigheden.

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02008E0944-20190917&from=EN>

2.3.7 Anti-folterverordening

Goederen vallend onder de anti-folterverordening⁹ mogen niet zonder meer in-, uit- of doorgevoerd worden van en naar niet-EU-landen. Indien er geen verbod geldt, zijn de goederen en diensten onder de anti-folterverordening vergunningplichtig. De vergunningaanvragen voor de goederen en diensten vallend onder de anti-folterverordening voor bestemmingen waar de doodstraf of terdoodbrenging nog wordt gehandhaafd worden altijd door de CDIU voorgelegd aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Tegenwoordig hebben meer dan twee op de drie landen wereldwijd de doodstraf afgeschaft. De vergunningaanvragen voor bestemmingen waar de doodstraf is afgeschaft worden zelfstandig door de CDIU afgehandeld.

2.3.8 EU-afstemming t.b.v. gelijk speelveld

Wanneer een vergunningaanvraag wordt afgewezen wordt deze geregistreerd in een EU-database. Indien andere lidstaten een vergelijkbare aanvraag ontvangen geldt er op basis van het EU gemeenschappelijk standpunt inzake wapenexport en de *Dual-Use* Verordening een consultatieplicht teneinde het ondermijnen van elkaars beslissingen te voorkomen. Omdat EU-lidstaten hiermee kennis nemen van de wederzijdse visies op vergelijkbare aanvragen wordt hiermee toegewerkt naar een meer eenduidige toepassing van EU-afspraken voor de controle op strategische goederen. Dit draagt bij aan het versterken van een gelijk Europees speelveld voor het bedrijfsleven.

3 Toetsingskader

3.1 Militaire goederen

3.1.1 EU-criteria

Aanvragen voor uitvoervergunningen van militair materieel worden per geval getoetst aan de acht criteria van het EU wapenexportbeleid met inachtneming van de aard van het goed, de eindbestemming, de eindgebruiker en het beoogd eindgebruik. Deze acht criteria (zie figuur 3) zijn oorspronkelijk vastgesteld door de Europese Raden van Luxemburg (1991) en Lissabon (1992) en vervolgens opgenomen in een EU-Gedragscode voor de wapenexport (1998). Op 8 december 2008 nam de Raad van de Europese Unie het besluit om de EU Gedragscode uit 1998 om te zetten in Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie.

Naast de toets aan het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexportcontrole wisselen de lidstaten informatie uit via (1) een notificatieplicht aan alle lidstaten wanneer een lidstaat een vergunningaanvraag afwijst en (2) een consultatieplicht wanneer een

⁹ Verordening 2019/125 van het Europees Parlement en de Raad van 16 januari 2019 met betrekking tot de handel in bepaalde goederen die gebruikt zouden kunnen worden voor de doodstraf, foltering of andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing

lidstaat een in essentie identieke aanvraag in behandeling heeft waarvoor een andere lidstaat eerder een aanvraag heeft afgewezen.

Albanië, Bosnië en Herzegovina, Canada, Noord-Macedonië, Georgië, IJsland, Montenegro en Noorwegen hebben de criteria en beginselen van het Gemeenschappelijk Standpunt onderschreven. Noorwegen is in 2017 aangesloten op de COARM online *denial* database, waarmee het deelneemt aan de uitwisseling van informatie tussen EU-lidstaten over afgewezen vergunningaanvragen en de consultaties via dit systeem.

3.1.2 Wapenembargo's

Nederland past de in VN-, OVSE- en EU-verband afgekondigde wapenembargo's volledig toe.

Een overzicht van de geldende wapenembargo's is beschikbaar via de *EU Sanctions Map*.¹⁰ Ter aanvulling op het overzicht op de genoemde websites, dient te worden opgemerkt dat sinds 1992 een OVSE-embargo van kracht is op "*forces engaged in combat in Nagorno-Karabach*".

3.1.3 Aanvullend nationaal beleid

Bovenop het EU Gemeenschappelijk Standpunt, kan een lidstaat ook aanvullend nationaal beleid instellen. Nederland voerde tot 14 juli 2023 aanvullend beleid in de vorm van een *presumption of denial* op Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Turkije in verband met de militaire betrokkenheid van deze landen in respectievelijk Jemen en Syrië. Vergunningaanvragen voor de export van militaire goederen en dual-use goederen met militair eindgebruik naar *presumption of denial*-landen werden afgewezen tenzij onomstotelijk vastgesteld kon worden dat deze goederen niet werden ingezet bij het conflict in Jemen of Syrië. Het *presumption of denial* beleid is op 14 juli 2023 afgeschaft in verband met de kabinetsinzet om toe te treden tot het verdrag op het vlak van exportcontrole in het militaire domein. Hierover werd de Kamer geïnformeerd in de Kamerbrief "Maatregelen ter bevordering van Europese defensiesamenwerking en verdere Europese convergentie van het wapenexportbeleid" (Kamerstuk 2023D32804).¹¹

¹⁰ <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>

¹¹ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2023Z13740&did=2023D32804

Acht criteria van gemeenschappelijk standpunt

Figuur 3. Acht criteria van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB

3.2 Dual-use goederen

De toetsing van vergunningaanvragen voor *dual-use* goederen vindt plaats op basis van de criteria vermeld in de EU *Dual-Use* Verordening¹². Per vergunningaanvraag wordt een inschatting gemaakt van het risico op ongewenst eindgebruik op basis van factoren zoals de aard van de te exporteren goederen, de aannemelijkheid van het opgegeven eindgebruik, de eindgebruiker en het land van bestemming. Daarbij wordt ook gekeken naar besluiten van de VN en de EU ten aanzien van die bestemming, zoals sancties en embargo's. Aan de hand van een beoordelingskader leidt deze inschatting tot een besluit over het toe- of afwijzen van de vergunningaanvraag. *Dual-use* goederen die een conventioneel militair eindgebruik krijgen worden net als militaire goederen getoetst aan het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport. Wanneer een *dual-use* vergunningaanvraag wordt afgewezen wordt deze geregistreerd in een EU database. Indien andere lidstaten een vergelijkbare aanvraag ontvangen geldt er op basis van de *dual-use* verordening een consultatieplicht teneinde het ondermijnen van elkaars beslissingen te voorkomen.

3.2.1 Toetsingskader Foltergoederen

Naast *dual-use* goederen worden door het ministerie van Buitenlandse Zaken ook vergunningaanvragen voor goederen en diensten vallend onder Verordening (EU) 2019/125 (anti-folterverordening) beoordeeld.

De anti-folterverordening maakt een verschil tussen twee categorieën goederen, namelijk goederen waarmee het verboden is te handelen (bijlage II) en goederen waarvoor een vergunningplicht geldt (bijlage III en bijlage IV). Het is verboden te handelen in goederen die uitsluitend bestemd zijn voor het uitvoeren van de doodstraf of voor marteling of andere onmenselijke behandeling (bijlage II), zoals bijvoorbeeld guillotines of duimschroeven. Een uitzondering geldt indien aangetoond kan worden dat dergelijke goederen in het land van eindbestemming gebruikt zullen worden voor tentoonstellingen in musea.

Bijlage III van de anti-folterverordening bevat goederen die kunnen worden gebruikt voor bijvoorbeeld oproerbeheersing en zelfbescherming. Voorbeelden hiervan zijn bepaalde draagbare wapens met elektrische ontlading en vaste of monteerbare apparatuur voor de verspreiding van verdovende of irriterende chemische stoffen (pepperspray). Een vergunning wordt niet verleend indien er redelijke gronden zijn om aan te nemen dat de goederen door een rechtshandhavingsautoriteit of een natuurlijke of rechtspersoon in een derde land zouden kunnen worden gebruikt voor foltering of andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing, met inbegrip van gerechtelijke lijfstraffen.

Bijlage IV van de anti-folterverordening bevat goederen die medische toepassingen hebben, maar ook kunnen worden gebruikt voor het uitvoeren van de doodstraf. Dit omvat bepaalde verdovingsmiddelen zoals pentobarbital en thiopental. Een vergunning wordt niet verleend wanneer er redelijke gronden zijn om aan te nemen dat de in bijlage IV vermelde goederen zouden kunnen worden gebruikt voor de uitvoer van de doodstraf in een derde land.

¹² <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/821>

4 Transparantie

Nederland hanteert een grote mate van transparantie over de uit- en doorvoer van strategische goederen en loopt hiermee internationaal voorop. Transparantie bevordert de dialoog over dit gevoelige onderwerp en helpt daarmee om onverantwoordelijke opbouw van wapenarsenalen te voorkomen en de ongewenste verspreiding van andere strategische goederen te beperken.

4.1 Rapportages

Sinds de jaren '90 publiceert een groeiend aantal landen een nationaal jaarrapport inzake wapenexport¹³. Binnen deze groep landen behoort Nederland tot de top van meest transparante landen. Zo staat Nederland in de meest recente *Small Arms Trade Transparency Barometer* op een 4e plek na Zwitserland, het Verenigd Koninkrijk en Roemenië.¹⁴ Nederland steunt daarnaast al enige jaren de ATT-monitor die in kaart brengt hoeveel landen voldoen aan hun rapportageverplichtingen op het terrein van wapenexport.¹⁵ Ook zet Nederland zich in VN-verband in voor transparantie en openheid op dit terrein (zie ook paragraaf 8.2).

Naast de jaarlijkse rapportage middels voorliggend rapport, publiceert Nederland regelmatig kerngegevens over alle afgegeven vergunningen voor de uitvoer van militaire en *dual-use* goederen, evenals kerngegevens over de doorvoer van militaire goederen over Nederlands grondgebied. Het kabinet heeft op de website van de Rijksoverheid alle links opgenomen naar verschillende door Nederland opgestelde nationale en internationale rapportages, zoals de EU-jaarrapportages over wapenexport en de rapportages in het kader van het *Arms Trade Treaty* en het *UN Register of Conventional Arms*.¹⁶

Het voorliggende rapport over 2023 is de zevenentwintigste rapportage sinds de notitie van februari 1998 over meer openbaarheid met betrekking tot de rapportage over de uitvoer van militaire goederen (Kamerstuk 22 054 nr. 30). Het gaat uit van de waarde van de afgegeven vergunningen per categorie militaire goederen en per bestemmingsland.

4.2 Parlementair

Het kabinet wisselt op verschillende manieren met het parlement van gedachten over exportcontrolebeleid. Op basis van het jaarrapport wordt jaarlijks een commissiedebat exportcontrole gehouden met de commissie Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp. Het debat over jaarrapport 2022 vond plaats op 29 februari 2024, met enige vertraging vanwege de verlate oplevering van het rapport en de verkiezingen in het najaar van 2023.

¹³ <https://www.sipri.org/databases/national-reports>

¹⁴ <https://smallarmssurvey.org/sites/default/files/SAS-Transparency-Barometer-2022.pdf>

¹⁵ <https://attmonitor.org/en/>

¹⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/exportcontrole-strategische-goederen/rapportages-dual-use-en-militaire-goederen>

Daarnaast worden regelmatig schriftelijke vragen gesteld op het terrein van exportcontrole en informeert het kabinet het parlement per brief over relevante beleidsontwikkelingen en -wijzigingen. Bovendien wordt, net als in 2023, de Kamer waar nodig vertrouwelijk gebriefd over ontwikkelingen op het gebied van exportcontrole.

Tot slot wordt de Kamer sinds 2012 versneld geïnformeerd over nieuwe vergunningen voor definitieve uitvoer van complete (militaire) systemen met een waarde boven de € 2 miljoen, bestemd voor andere landen dan Australië, Japan, Nieuw-Zeeland, Zwitserland of een lidstaat van de EU of de NAVO. Dit gebeurt binnen twee weken na het besluit en voorzien van een toelichting.¹⁷ Met betrekking tot verslagjaar 2023 is over twee transacties versneld gerapporteerd. Over de leveranties aan Oekraïne is de Tweede Kamer maandelijks via separate brieven geïnformeerd waarbij tot 13 april 2023; volledige vertrouwelijkheid werd betracht gelet op operationele veiligheid. Sinds 13 april 2023 geeft het kabinet meer openheid over leveranties aan Oekraïne.

Onderstaande overzicht geeft de communicatie van het kabinet aan de Tweede Kamer over de export van strategische goederen gedurende 2023 weer.

¹⁷ De versnelde rapportage is gebaseerd op de Kamerbrief van 10 juni 2011 over het aangescherpte wapenexportbeleid (Kamerstuk 2010–2011, 22 054, nr. 165) en de motie van het lid Voordewind c.s. van 22 december 2011 over verlaging van de drempelwaarde voor de versnelde parlementaire controle bij specifieke wapenexportaanvragen naar € 2.000.000,- (Kamerstuk 2011–2012, 22 054, nr. 181).

Tabel 1, Overzicht parlementaire stukken op het gebied van exportcontrole strategische goederen

Nummer kamerstuk	Datum	Type kamerstuk	Titel
2023D04055	2 februari 2023	Brief commissie aan bewindspersoon	Verzoek technische briefing nieuwsberichten over exportchipsmachines naar China
2023D04247	3 februari 2023	Schriftelijke vragen	Het bericht 'Miljoenen chips Nederlandse fabrikanten belanden in Rusland ondanks sancties'
2022Z24876	8 februari 2023	Beantwoording schriftelijke vragen	Antwoord op vragen van het lid Jasper van Dijk over de sterk toegenomen militaire uitgaven in de Europese Unie sinds de oorlog in Oekraïne en de hoge winsten voor de wapenindustrie
22054-381	27 februari 2023	Kamerbrief	Afgifte vergunning voor export militair materieel naar Singapore
2023D08753	3 maart 2023	Schriftelijke vragen	Het bericht dat teakhout uit Myanmar illegaal bij Nederlandse superjachtbouwers belandt
22054-384	8 maart 2023	Kamerbrief	Aankondiging aankomende exportcontrolemaatregelen voor geavanceerde productieapparatuur voor halfgeleiders
2023D10811	17 maart 2023	Schriftelijke vragen	De samenwerking tussen Japan en Zuid-Korea als

			reactie op de Amerikaanse CHIPS-Act
2023D12631	28 maart 2023	Schriftelijke vragen	De levering van chipmachines aan China
2023D14726	6 april 2023	Brief commissie aan bewindspersoon	Verzoek brief exportbeperkende maatregelen Iran
2023D21672	23 mei 2023	Schriftelijke vragen	'Eindhovense toeleverancier van Philips en ASML opent vestiging in China'
22054-391	24 mei 2023	Kamerbrief	Afgite vergunning voor export militair materieel naar Egypte
2023D31574	6 juli 2023	Brief commissie aan bewindspersoon	Verzoek nadere informatie export Iran
22054-395	14 juli 2023	Kamerbrief	Maatregelen ter bevordering van Europese defensiesamenwerking en verdere Europese convergentie van het wapenexportbeleid
2023D33440	31 juli 2023	Schriftelijke vragen	Illegaal teakhout uit Myanmar gebruikt is bij de renovatie van de Groene Draeck
2023D34262	25 augustus 2023	Schriftelijke vragen	Het bericht dat het moederbedrijf van Douwe Egberts en Pickwick, JDE Peet's, weigert om zich terug te trekken uit Rusland

2023Z14060	29 september 2023	Beantwoording schriftelijke vragen	Antwoord op vragen van het lid Jasper van Dijk over wijzigingen in het wapenexportbeleid
2023Z18976	23 november 2023	Beantwoording schriftelijke vragen	Antwoord op vragen van het lid Jasper van Dijk over de levering van JSF-onderdelen aan Israël
2023Z19001	23 november 2023	Beantwoording schriftelijke vragen	Antwoord op vragen van het lid Piri over de levering van F-35 onderdelen
2023Z18977	23 november 2023	Beantwoording schriftelijke vragen	Antwoord op vragen van het lid Sjoerdsma over het bericht 'Nederland blijft Israël F-35 onderdelen leveren ondanks waarschuwing schending oorlogsrecht'
2023Z19578	19 december 2023	Beantwoording schriftelijke vragen	Antwoord op vragen van het lid Van Dijk over de doorlevering van F-35-onderdelen naar Israël

Naast dit rapport over de Nederlandse uitvoer van militaire en *dual-use* goederen in 2023, wordt ook op andere wijze informatie verschaft over het exportcontrolebeleid. Zo publiceert het ministerie van Buitenlandse Zaken via de website www.rijksoverheid.nl/exportcontrole informatie over diverse aspecten van exportcontrole, waaronder het maandelijks overzicht van dual-use uitvoer¹⁸, export via de cloud, cryptografie, Rusland sancties en zakendoen met Iran. Ook worden met regelmaat seminars gehouden voor bedrijven of kennisinstellingen over exportcontrolebeleid.

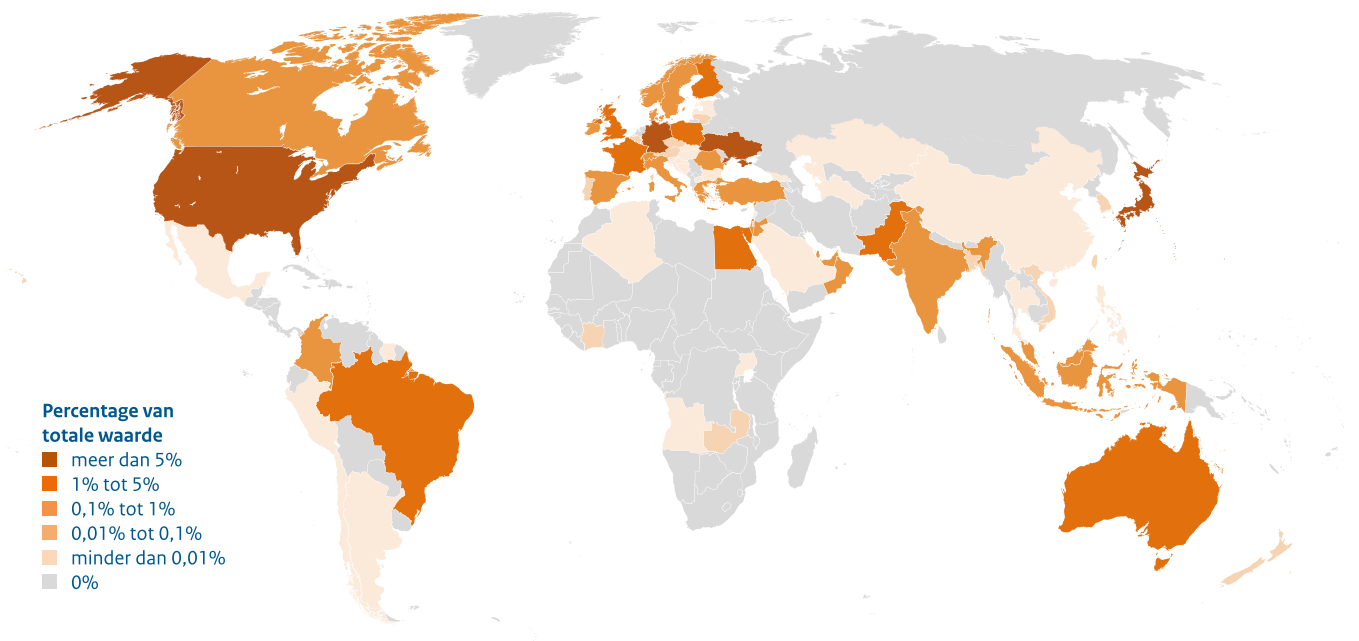
¹⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/exportcontrole-strategische-goederen/rapportages-dual-use-en-militaire-goederen>

5 De Nederlandse export van militaire goederen in 2023

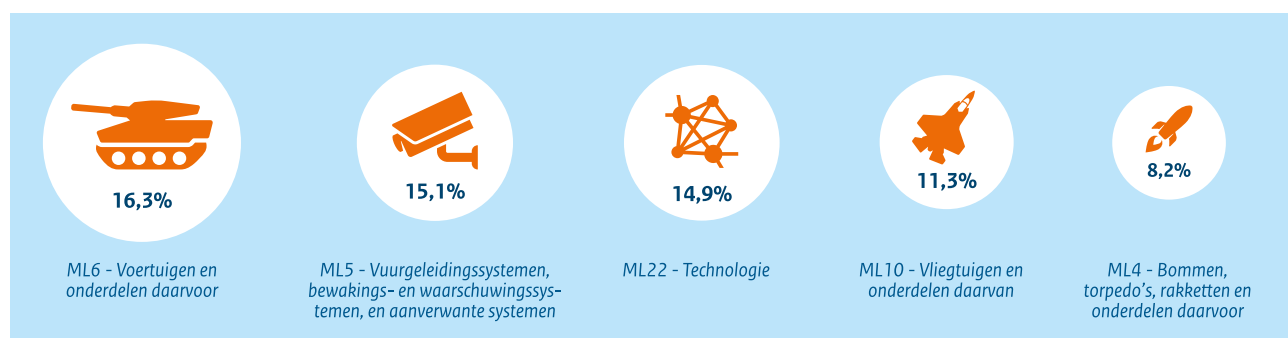
5.1 Afgegeven vergunningen

Vergunningen wapenexport 2023

In 2023 werd voor 1,78 miljard aan wapenexportvergunningen afgegeven

N.B.: Niet-landspecifieke, globale vergunningen voor bondgenoten besloegen 2,5 % van het totaal. Deze zijn niet in bovenstaande kaart opgenomen.

Figuur 4. Grafisch overzicht van afgegeven vergunningen naar eindbestemming en top-5 ML-categorieën¹⁹

¹⁹ De omschrijving van de ML-categorieën is afgekort. De volledige omschrijving staat in bijlage 1.

In 2023 werden 1684 vergunningaanvragen gedaan. Dat is een stijging van 293 aanvragen ten opzichte van 2022 (1391)²⁰. 1679 aanvragen werden goedgekeurd. De totale waarde van de afgegeven vergunningen in 2023 bedroeg, afgerond op twee cijfers na de komma, € 1,78 miljard.²¹ Dat is een stijging ten opzichte van voorgaande jaren (2023: €1,36 mrd, 2022: €928,46 miljoen, 2020: € 701,76 miljoen, 2019: € 923 miljoen). Een belangrijk deel van deze stijging houdt verband met de Nederlandse leveringen van militair materieel aan Oekraïne die ten opzichte van 2022 (€ 291 miljoen) eveneens aanzienlijk in waarde is gestegen (€ 813 miljoen) en 45% van de totale waarde van afgegeven vergunningen omvat. Het aandeel van "overige Europese landen" (49,04%) is aanzienlijk gestegen ten opzichte van vorig jaar (31%). Dit hangt samen met toegenomen militair-materiële steun aan Oekraïne. Ook het aandeel van landen binnen de Europese Unie is flink toegenomen, van 6% naar 15,71%.

In onderstaande tabel wordt uiteengezet wat de regionale verdeling is van de in 2023 afgegeven vergunningen. De indeling in regio's volgt de regionale indeling van de jaarrapporten van de EU over wapenexport.²²

²⁰ De stijging van het aantal aanvragen komt nagenoeg overeen met het aantal aanvragen voor uitvoer van militaire goederen naar Oekraïne (167). Deze uitvoer steeg significant in 2022 als gevolg van de Nederlandse militaire steun aan Oekraïne in het licht van de illegale Russische oorlog.

²¹ Een totaaloverzicht van de afgegeven vergunning worden ook gepubliceerd op deze website:

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/exportcontrole-strategische-goederen/rapportages-dual-use-en-militaire-goederen>

²² Twenty-Fourth Annual Report according to Article 8(2) of Council Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing the control of exports of military technology and equipment, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023XG0216\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023XG0216(01))

Tabel 2, Verdeling per regio.

Regio	Waarde afgegeven vergunningen (x mln.) 2023	Percentage 2023 (%)
Noord-Afrika	0,14	<1%
Sub-Sahara Afrika	0,62	<1%
Noord-Amerika	92,18	5,19%
Centraal Amerika en Caraïben	1,76	<1%
Zuid-Amerika	37,69	2,12%
Centraal Azië	0,13	<1%
Noordoost Azië	143,45	8,08%
Zuidoost Azië	74,32	4,18%
Zuid-Azië	30,70	1,73%
Europese Unie	279,09	15,71%
Overige Europese landen	871,08	49,04%
Midden-Oosten	114,90	6,47%
Oceanië	79,31	4,47%
Globaal	6,77	0,38%
Overig EU/NAVO+	44,08	2,48%
Totaal	1.776,22	100%

Op de eerste plaats in de top 5 van landen van eindbestemming met de grootste vergunningwaarden staat Oekraïne (€813,55 miljoen) als gevolg van de grootschalige Nederlandse materiële steun in het kader van de verdediging tegen de illegale Russische aanvalsoorlog.

Op de tweede plaats staat Duitsland met vooral vergunningen voor de uitvoer van militaire technologie (ML22).

Op de derde plaats komt Japan (€101,23 miljoen). Dit houdt voor het overgrote deel (€100 miljoen) verband met de uitvoer van een vliegtuig van de Japanse kustwacht dat zich voor onderhoud in Nederland bevond.

Op de vierde plaats volgen de Verenigde Staten (€90,12 miljoen). Dit betreft voornamelijk onderdelen voor vliegtuigen en/of helikopters.

Op de vijfde plaats komt Australië (€ 78,31 miljoen).

Er werden in 2023 ook twee vergunningen afgegeven voor systeemleveranties met als land van eindbestemming een niet-EU of NAVO(+) land. Dit betrof vergunningen voor de uitvoer van radar- en C3-systemen²³ naar Egypte en de uitvoer van radar- en vuurleidingssystemen naar Singapore. In beide gevallen betrof het transacties met de marine van het ontvangende land als eindgebruiker. Uw Kamer is hierover – conform bestaande afspraken – versneld geïnformeerd (zie tabel 2).

Voor de internationale vergelijking van de cijfers is het van belang te weten dat in Nederland niet alleen de uitvoer van het Nederlandse bedrijfsleven vergunningplichtig is, maar dat de overheid zelf ook een vergunning voor de uitvoer van militaire goederen moet aanvragen. Alleen het eigen materieel van Nederlandse krijgsmachtonderdelen dat voor oefeningen of internationale operaties naar het buitenland gaat, is uitgezonderd van de uitvoervergunningplicht. Afstoting van Nederlands defensiematerieel aan derde landen is – anders dan in sommige andere landen – dus wel opgenomen in de cijfers.

5.1.1 Levering militaire goederen aan Oekraïne

In 2023 heeft Nederland de steun aan Oekraïne, onder andere middels de levering van militaire goederen, voortgezet. Deze leveranties zijn gestoeld op het Oekraïense recht op zelfverdediging conform artikel 51 van het VN Handvest en passen binnen de kaders van zowel het Wapenhandelsverdrag (*Arms Trade Treaty*) als het Europees Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport (2008/944/GBVB).

Voor de uitvoer van militaire goederen naar Oekraïne is net als voor reguliere uitvoer van militaire goederen een vergunning vereist. Alle leveringen worden zorgvuldig getoetst aan het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport. Gezien de grote Oekraïense steunbehoefte en het belang van snelle levering van het benodigde materieel wordt gebruik gemaakt van een versnelde procedure.

De Tweede Kamer is gedurende 2023 regelmatig geïnformeerd middels kamerbrieven met daarbij vertrouwelijke bijlagen waarin alle Nederlandse militaire steun in detail werd weergegeven. Sinds 13 april 2023 (Kamerstuk 2023D15753) geeft het kabinet eveneens in het publieke domein meer transparantie over de leveranties aan Oekraïne. De reguliere

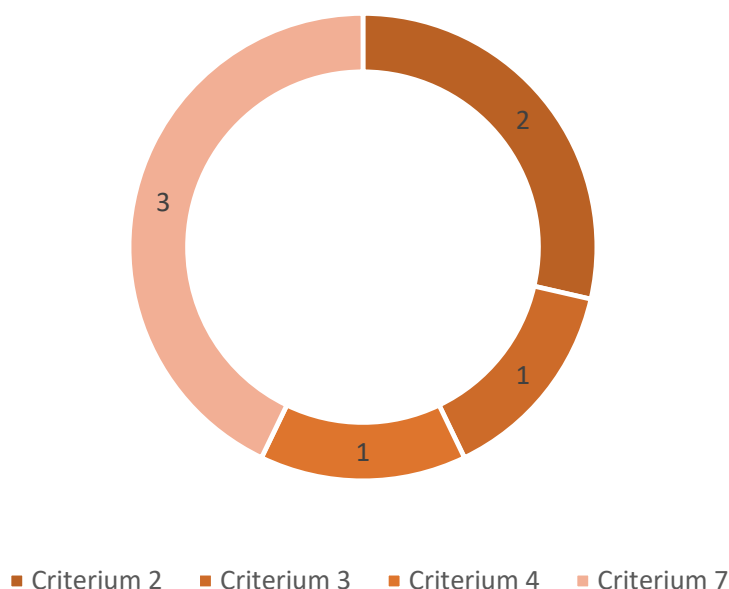
²³ C3: Command, Control and Communications

kamerbrieven over militaire leveranties aan Oekraïne bevatten sindsdien ook een openbaar overzicht van geleverd materieel.

Ook werd in de openbare maandrapportages (www.rijksoverheid.nl) over de uitvoer van militaire goederen weergegeven wanneer er vergunningen zijn afgegeven zonder daarbij in detail te treden over de aard van de goederen.

5.2 Afgewezen vergunningaanvragen

In 2023 zijn in totaal 5 aanvragen voor uitvoer-, doorvoervergunningen en proefaanvragen (sondages²⁴) voor militaire goederen afgewezen. Het volledige overzicht van de afgewezen aanvragen staat in bijlage 6. In onderstaande figuren is de verdeling van afgewezen aanvragen naar eindbestemming en naar reden van afwijzing weergegeven.²⁵

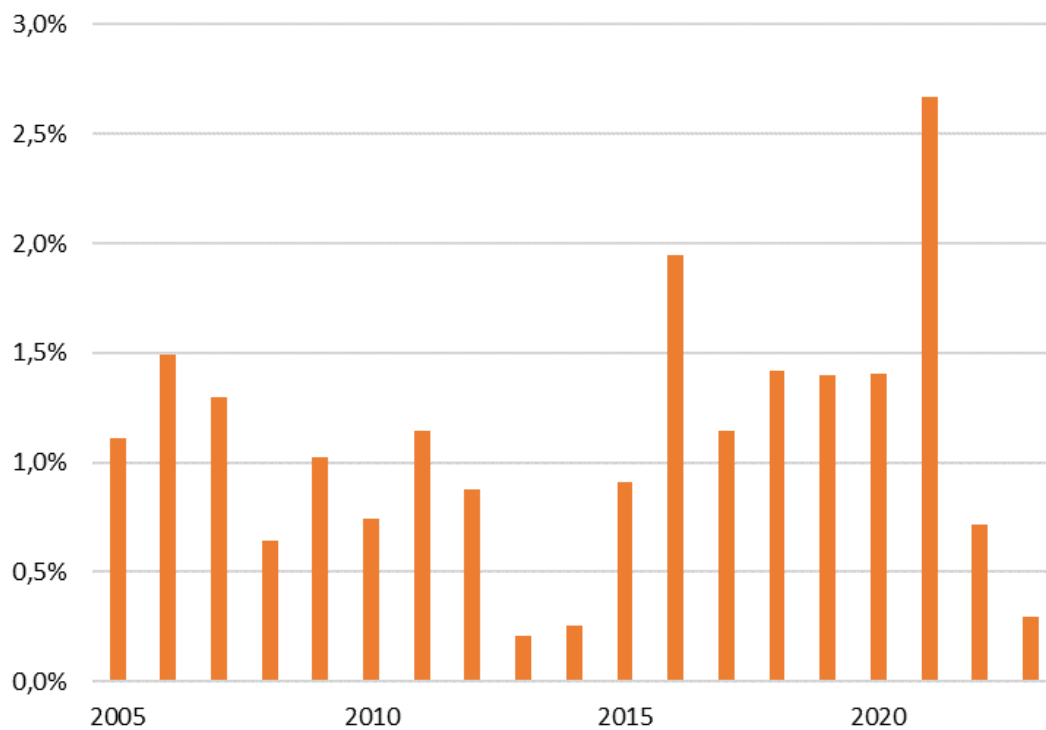
Figuur 5, Aantal toepassingen (2023) als afwijzingsgrond per criterium.

Criterium 7 (omleidingsrisico) werd in 2023 het vaakst (3 keer) ingeroepen om een vergunning af te wijzen, gevolgd door criterium 2 (risico op schending van het humanitair oorlogsrecht of mensenrechten, 2 keer) en criterium 3 (interne conflicten, een keer) en 4 (regionale stabiliteit, een keer).

²⁴ Sondages geven bedrijven in een vroeg stadium van contractonderhandelingen een indicatie of de voorgenomen transactie in aanmerking komt voor een exportvergunning. De toetsing vindt op gelijke wijze plaats als de toetsing voor een reguliere exportvergunning. Voor de daadwerkelijke transactie (dus bij levering) dient alsnog een exportvergunning te worden aangevraagd. Een positief oordeel op een sondage geeft geen garrantie op een positieve oordeel op een daadwerkelijke vergunningaanvraag.

²⁵ Merk op dat een vergunning op basis van meerdere criteria kan worden afgewezen, zodat de som van de criteria niet optelt tot het totaal.

Het aantal afgewezen vergunningaanvragen lag in 2023 (5) lager dan in 2022 (10). De onderstaande figuur geeft ter referentie het percentage afgewezen vergunningaanvragen van het totaal aantal aanvragen over de periode 2005-2023.²⁶

Figuur 6, Afwijzingen 2005 - 2023

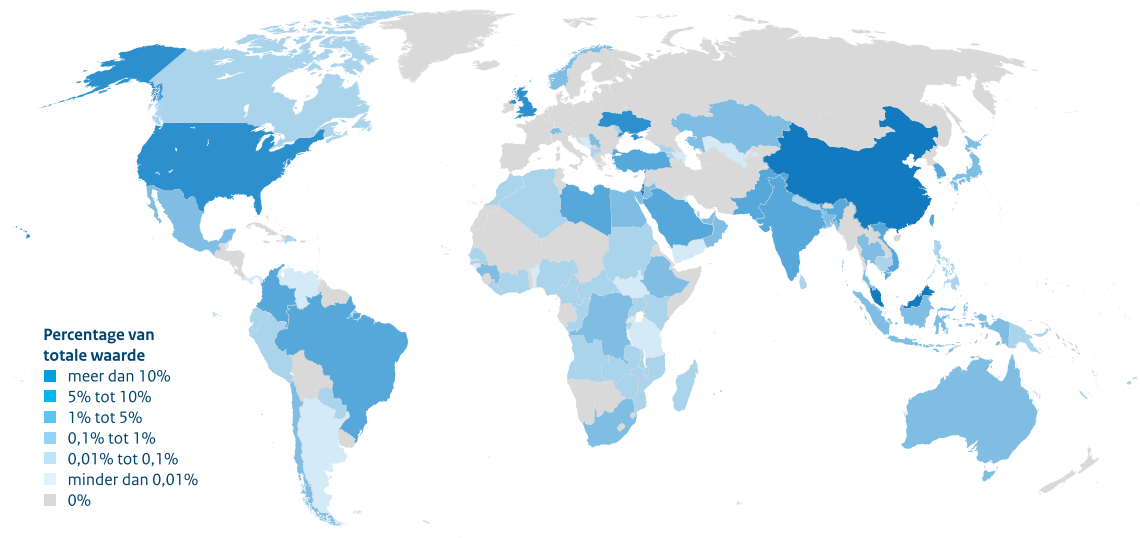
²⁶ Het aantal afgewezen vergunningen wordt uitgedrukt als percentage van het totaal aantal aangevraagde vergunningen. Dit omvat mede de vergunningen die zijn aangevraagd met als eindbestemming EU/NAVO(+)-landen. Deze vergunningaanvragen worden door het CDIU zelfstandig afgedaan (zie paragraaf 3.1). Aanvragen met eindbestemming EU/NAVO(+) vormen zo'n 66% van het totaal aantal aanvragen en vertegenwoordigen ruim 80% van de totale waarde van de afgegeven vergunningen.

6 De Nederlandse export van dual-use goederen in 2023

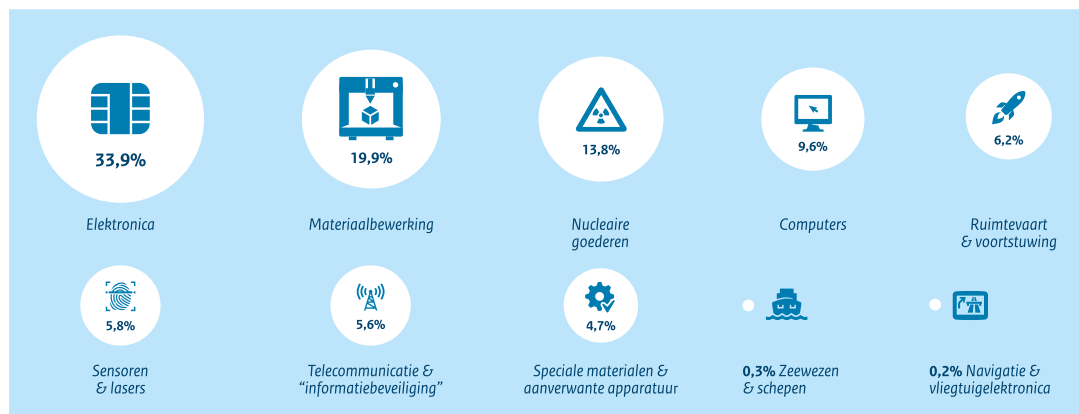
6.1 Dual-use goederen

Vergunningen dual-use goederen 2023

In 2023 werd voor bijna € 21 miljard aan vergunningen voor de export van dual-use goederen afgegeven

N.B.: Dit betreft de waarde van dual-use export van alle toegekende individuele vergunningen in 2023. De dual-use export van individuele vergunningen bedraagt €294 miljoen (1,41%) van de totale waarde van de dual-use export.

Figuur 7. Grafisch overzicht van afgegeven individuele vergunningen naar eindbestemming en categorie goed.

Het aantal door Nederland afgegeven *dual-use* vergunningen dat in het kader van de Dual-Use Verordening is verleend, is in 2023 is toegenomen ten opzichte van vorig jaar (van 667 naar 898). De corresponderende waarde van de afgegeven vergunningen is licht toegenomen, van ruim 20 miljard euro naar bijna 21 miljard euro. Het aantal afgewezen vergunningaanvragen is met 14 lager dan het aantal van vorig jaar (32). De waarde van de

afgewezen vergunningaanvragen is licht toegenomen van 15,11 miljoen naar 16,72 miljoen euro. Er zijn drie soorten exportvergunningen voor dual-use goederen, namelijk (1) individuele vergunningen voor één transactie van een gecontroleerd goed naar een bestemming buiten de EU; (2) individuele vergunningen voor één transactie van gecontroleerde goederen naar een bestemming binnen de EU (intra-EU) en (3) de categorie globale vergunningen. Globale vergunningen zijn vergunningen voor meerdere transacties voor bestemmingen buiten de EU waarbij de exporteur zelf op basis van een door de overheid goedgekeurd Internal Compliance Program (ICP) transacties toetst op ongewenst eindgebruik. Aangezien een dergelijke vergunning vele transacties voor vele bestemmingen kan omvatten is de corresponderende waarde voor dit type vergunningen veel hoger dan die voor individuele vergunningen. Naast de in onderstaande tabel genoemde vergunningen bestaan er ook nog nationale en uniale algemene vergunningen waar op basis van eenmalige registratie gebruik van kan worden gemaakt.

Tabel 3, Aantallen en waarde van de afgegeven en afgewezen exportvergunningen voor dual-use goederen in 2023

	Aantal afgegeven vergunningen	Waarde (mln.€)	Aantal afgewezen vergunningen	Waarde (mln.€)
Individueel	660	294,85	14	16,72
Globaal	181	20.554,28	0	0
Intra EU	54	117,94	0	0
Catch All	3	0,0171	0	0
Totaal	898	20.967	14	16,72

Tevens is in dit rapport een wereldkaart opgenomen met daarin aangegeven op welke bestemmingen is vergund. Echter, omdat een groot deel van de *dual-use*-vergunningen globale vergunningen zijn waarbij het niet mogelijk is om de waarde te splitsen naar eindbestemming, zijn in deze kaart alleen de afgegeven individuele vergunningen opgenomen. Alhoewel dit slechts een deel van het totaal aan afgegeven vergunningen betreft, geeft de kaart toch enig inzicht in de bestemmingen van de *dual-use*-goederen die vanuit Nederland worden geëxporteerd. Tegelijkertijd dient bij het bestuderen van de kaart ook rekening te worden gehouden met het feit dat goederen moeilijk vergelijkbaar zijn in waarde. Zo kan bijvoorbeeld één vergunning voor zeer hoogwaardige technische apparatuur in waarde vergelijkbaar zijn met vele vergunningen voor bepaalde minder dure goederen.

Een totaaloverzicht van alle toegekende aanvragen inclusief waarde, bestemming en productcategorie wordt regelmatig gepubliceerd.²⁷ Over afgewezen vergunningaanvragen

²⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/exportcontrole-strategische-goederen/documenten/rapporten/2016/10/01/overzicht-dual-use-vergunningen>

worden geen nadere details gepubliceerd omdat dit inzicht zou geven in de kennispositie van de Nederlandse overheid ten aanzien van verwervingspogingen.

De Europese *dual-use*-verordening onderscheidt verschillende categorieën goederen. Het grootste aandeel in de totale waarde van de in 2022 in Nederland afgegeven individuele vergunningen, wordt gevormd door individuele vergunningen voor transacties van goederen in de categorieën elektronica, materiaalbewerking en nucleair.

Bij het samenstellen van een top 10 van bestemmingen van daadwerkelijk gerealiseerde exporten zijn wel de gegevens van globale en algemene vergunningen meegenomen. Deze lijst wijkt daarom af van de wereldkaart hierboven waarin alleen de afgegeven individuele vergunningen zijn opgenomen.

Tabel 4, Waarde van de export van dual-use goederen in miljoenen euro's in 2023 (inclusief algemene vergunningen) voor de top-10 eindbestemmingen buiten de EU.

	Bestemming	Waarde (in miljoenen euro's)
1	Zuid-Korea	3.895
2	Taiwan	3.437
3	Verenigde Staten van Amerika	2.329
4	Verenigd Koninkrijk	1.333
5	Zwitserland	276
6	China	253
7	India	203
8	Noorwegen	153
9	Turkije	146
10	Israël	137

Bovenstaande lijst vertoont gelijkenissen met de top 10 van 2022. Net als vorig jaar vormen Taiwan, Zuid-Korea en de Verenigde Staten de top-3. Waar in 2021 Rusland nog in de top 10 stond, is dat door de veranderde geopolitieke situatie in 2023 niet meer het geval. In 2023 is India in de top 10 beland en valt Maleisië er net buiten.

6.2 Nieuwe sensitieve technologieën

Technologie zoals kwantum-, AI-, halfgeleider- en biotechnologie staan meer dan ooit centraal in nationale veiligheidsvraagstukken. Dit is onder andere het gevolg van de toenemende inzet van technologie in een internationale geopolitieke strijd, het dual-use karakter van technologie waarbij het onderscheid civiel vs. militair steeds diffuser wordt en de elkaar versterkende verwevenheid van technologieën in de maatschappij. Dit leidt tot nieuwe vragen over de relatie tussen technologie, veiligheid en economie, waaronder de vraag welke technologieën we willen controleren en beschermen vanwege mogelijke nationale veiligheidsrisico's. Bij beantwoording van deze vragen zijn naast veiligheid, ook marktwerking en behoud van een open economie belangrijke uitgangspunten. Interventie daarop kan echter noodzakelijk zijn uit het oogpunt van nationale veiligheid. Internationaal wordt in de context van de exportcontroleregimes reeds informeel verkend wat adequate stappen zijn voor de controle op export van nieuwe sensitieve technologie (*dual-use*, maar vaak nog niet gecontroleerd). Nederland neemt daarnaast onder andere actief deel aan discussie over dit onderwerp in EU- en NAVO-verband en andere internationale overleggen in multilateraal verband, en bilaterale contacten.

6.2.1 Regeling voor geavanceerde productieapparatuur voor halfgeleiders

In lijn met bovenstaande ontwikkelingen heeft Nederland omwille van nationale veiligheidsoverwegingen in 2023 geavanceerde productieapparatuur voor halfgeleiders onder exportcontrole gebracht. De regeling genaamd "Regeling voor geavanceerde productieapparatuur voor halfgeleiders" is op 1 september 2023 in werking getreden. Met deze regeling moet voor de uitvoer van bepaalde geavanceerde productieapparatuur vanaf de inwerkingtreding van de regeling een exportvergunning worden aangevraagd. Het gaat om een aantal heel specifieke technologieën voor de ontwikkeling en productie van geavanceerde halfgeleiders. Deze technologieën kunnen vanwege specifieke gebruiksmogelijkheden een cruciale bijdrage leveren aan bepaalde geavanceerde militaire toepassingen. Een ongecontroleerde uitvoer uit Nederland van die goederen en technologieën kan daarom risico's opleveren voor de nationale veiligheid. De uiteindelijke keuze voor additionele exportcontrolemaatregelen is zorgvuldig en zo precies mogelijk (chirurgisch) gemaakt, om onnodige verstoring van de waardeketens te voorkomen en rekening te houden met het internationale gelijke speelveld²⁸.

6.3 Kennisveiligheid

Kennisveiligheid staat internationaal steeds vaker op de agenda. Ter bevordering van kennisveiligheid en om er voor te zorgen dat de kans op ongewenste kennisoverdracht verkleind wordt, zijn ook in 2023 weer stappen gezet. Zo blijft de overheid inzetten op het vergroten van bewustzijn en zelfregulering bij kennisinstututen door het opstellen van een kennisveiligheidsdialoog, waarin de Rijksoverheid en kennisinstututen mogelijke

²⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/03/08/kamerbrief-inzake-aankondiging-aankomende-exportcontrolemaatregelen-voor-geavanceerde-productieapparatuur-voor-halfgeleiders>

handelsperspectieven bespreken. Het Rijksbreed Loket Kennisveiligheid blijft kennisinstellingen ondersteunen in hun inzet op kennisveiligheid.²⁹ Ook is in 2023 het eerste Exportcontroleseminar voor kennisinstellingen gehouden.

6.4 Anti-folterverordening

Onder de anti-folterverordening is de handel in de in bijlage III en bijlage IV vermelde goederen en diensten, vergunningplichtig.³⁰ Zie hieronder in tabel 5, een overzicht van de in 2023 verleende vergunningen voor deze goederen.

Tabel 5, Waarde afgegeven vergunningen voor uitvoer Anti-folter goederen per categorie.

Totaal 2023				
	Aantal vergunningen	Waarde (Euro's)	Eindbestemming	Eindgebruik
Annex III goederen	5	54.820	Aruba, Bonaire, Curaçao, Sint-Eustatius, Sint Maarten	Rechtshandhaving en voedselindustrie
Annex IV goederen	24	2.182.588	Australië, Aruba, (Bonaire, Sint-Eustatius, Saba), Canada, Curaçao, Ethiopie, Gabon, Guinee-Bissau, Haiti, Hongkong, Liberië, Malawi, Maleisië, Oekraïne, Somalië, Sint Maarten, Verenigd Koninkrijk, Zuid Soedan,	Veterinair, Medisch en farmaceutisch

²⁹ <https://www.loketkennisveiligheid.nl/>

³⁰ Zie ook hoofdstuk 3.2.1

7 Relevante ontwikkelingen in de Europese Unie

7.1 Raadswerkgroep conventionele wapenexport COARM

EU-samenwerking inzake exportcontrole op conventionele wapens vindt hoofdzakelijk plaats in de Raadswerkgroep conventionele wapenexport (COARM). Namens Nederland nemen vertegenwoordigers van het ministerie van Buitenlandse Zaken deel aan COARM-vergaderingen. In COARM wisselen de lidstaten in het kader van het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid (GBVB) van de EU informatie uit over hun wapenexportbeleid met als doel dit beleid en de daarop betrekking hebbende procedures beter op elkaar af te stemmen. Hiermee wordt gezorgd voor een eenduidig beleid en wordt gestreefd naar een gelijk speelveld. De basis hiervoor is het EU-Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport (EUGS), dat op 8 december 2008 door de Raad werd vastgesteld.

Herziening Gemeenschappelijk Standpunt

In 2019 is de laatste herziening van het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport afgerond. De eerstvolgende herziening moet in de loop van 2024 worden afgerond. Uitgangspunt voor de herziening blijft dat wapenexportcontrole een nationale bevoegdheid blijft en onderdeel blijft uitmaken van het gemeenschappelijk buitenlandbeleid en veiligheidsbeleid van de Unie (GBVB).

Gedurende 2023 heeft de raadswerkgroep "export van conventionele wapens" (COARM) in drie focusgroepen gewerkt aan de herziening met bijzondere aandacht voor een drietal vraagstukken:

- *gezamenlijk geproduceerde militaire goederen*, om afspraken te maken over exportcontrole en de gezamenlijke ontwikkeling en productie van militaire goederen te stimuleren;
- *verdere harmonisatie*, om te komen tot verdere harmonisatie van het EU wapenexportbeleid, en
- *juridische zaken en handavingskwesaties*, om juridische verschillen te verkleinen en "best-practices" uit te wisselen op het gebied van handhaving en controle.

Gedachtewisseling tussen de leden van elke focusgroep heeft geleid tot een document met daarin een aantal voorstellen voor herziening van het EU Gemeenschappelijk Standpunt. Nederland heeft hier een voortrekkersrol gespeeld en zat samen met Frankrijk de focusgroep gericht op *gezamenlijk geproduceerde militaire goederen* voor. Inzet was een beter gestroomlijnd exportcontrolesysteem voor de intra-EU overdracht van componenten ten behoeve van de gezamenlijke ontwikkeling en productie van defensiegoederen met inachtneming van een gedegen exporttoets aan de hand van de gemeenschappelijke Europese toetsingscriteria.

De inzet van het kabinet is om zodoende de Europese veiligheid te versterken door een meer eenduidige toepassing van het Europese wapenexportbeleid en betere stroomlijning van exportcontrole. Daarmee moet ook een "waterbedeffect" worden voorkomen waarbij export die in de ene lidstaat wordt geweigerd alsnog plaatsvindt middels vergunningverlening in een andere lidstaat. Tevens kan hiermee de Europese defensie-industrie opgeschaald worden om de Europese zelfvoorzienendheid te vergroten.

Concreet zet het kabinet zich in om elementen uit het Frans/Duits/Spaanse verdrag inzake exportcontrole in het defensiedomein, waar Nederland zich bij wil aansluiten, mee te nemen in de herziening van het EU Gemeenschappelijk Standpunt.

Bovendien heeft het kabinet de ambitie om in de herziening elementen op te nemen die de convergentie van het Europese wapenexportbeleid bevorderen zoals versterkte informatiewisseling en tijdig overleg over uiteenlopende visies op specifieke exporttransacties om zo te komen tot een meer eenduidige toepassing van de toetsingscriteria. Op het vlak van harmonisatie ziet Nederland kansen in het verkennen van nieuwe werkwijzen, bijvoorbeeld op het vlak van versterkte informatie-uitwisseling over gevoelige eindbestemmingen om zo een gezamenlijk begrip van toetsingscriteria te bevorderen.

Verder is het kabinet er voorstander van om het recht op zelfverdediging van landen een prominentere plaats te geven in het gemeenschappelijk standpunt, transparantie over wapenexporten verder te bevorderen en in lijn met het Wapenhandelsverdrag de mogelijke gevolgen van wapenexport op genderspecifiek geweld of ernstige geweldsdaaden tegen vrouwen en kinderen in het EU Gemeenschappelijk Standpunt expliciet op te nemen.

De lidstaten streven er naar de herziening vóór het einde van 2024 af te ronden. Het kabinet zal een actieve en constructieve rol blijven spelen om een herziening van het gemeenschappelijk standpunt te realiseren die bijdraagt aan de Nederlandse prioriteiten. De herziening dient tot stand te komen met consensus. Het realiseren van voorgenoemde kabinetsambities is dus mede afhankelijk van voldoende draagvlak onder andere lidstaten.

7.2 EU Outreach inzake militaire goederen

Daarnaast spreekt de COARM regelmatig over verschillende *outreach* activiteiten, waarmee in EU verband wordt bijgedragen aan kennisontwikkeling en beleidsvorming, wetgeving en instituties op het terrein van exportcontrole in partnerlanden. Zo ondersteunt de EU het ATT *outreach* programma, dat erop is gericht de bekendheid van het Wapenhandelsverdrag ATT in partner landen te vergroten (looptijd tot en met januari 2025). De EU heeft een vergelijkbaar *outreach* programma voor het EU Gemeenschappelijk Standpunt. Dit programma richt zich erop de bekendheid en implementatie van het EU Gemeenschappelijk Standpunt in nabuurschapslanden te vergroten. Dit programma is in 2023 (Raadsbesluit [GBVB] 2023/2539) verlengd tot en met februari 2025. Tot slot heeft de COARM eveneens in 2023 via Raadsbesluit (GBVB) 2023/2296 ingestemd met voortgezette financiële steun aan het secretariaat van het Wapenhandelsverdrag ATT ter bevordering van de implementatie van het verdrag. Deze steun loopt af in november 2025.

7.3 EU-jaarrapportage inzake export van militaire goederen 2023

Op 11 december 2023 heeft de Raad van de Europese Unie het 25^e EU-jaarrapport inzake de export van militaire goederen aangenomen³¹, waarin verslag wordt gedaan van de in COARM besproken onderwerpen. Het rapport bevat daarnaast gedetailleerde, statistische informatie over de uitvoer van militair materieel door de EU-lidstaten in 2022.³²

In totaal is in 2022 voor ruim € 179 miljard aan wapenexportvergunningen afgegeven door EU-lidstaten. Frankrijk heeft met ruim € 130 miljard de hoogste waarde van afgegeven vergunningen gerapporteerd. Hierbij moet echter worden opgemerkt dat Frankrijk in 2014 het vergunningensysteem heeft aangepast waardoor vergunningen voor *potentiële* orders ook worden meegenomen in het totaal. Dit cijfer is dus zeer waarschijnlijk een overschatting, de daadwerkelijke contractwaarde (waar vergunningen voor worden afgegeven) zal lager liggen.

Nederland staat in 2022 op plek 10 van de Europese Unie. De onderstaande tabel geeft een totaaloverzicht per land van de afgegeven vergunningenwaarde in 2022 en het percentage van het EU-totaal.

Tabel 6, Europese wapenexport in 2023

Land	Waarde afgegeven vergunningen	Percentage (%)
Frankrijk ³³	130.475.869.557	75,93%
Spanje	10.555.191.486	5,88%
Duitsland	8.362.028.138	4,66%
Polen	5.686.055.405	3,17%
Bulgarije	4.320.244.872	2,41%
Italië	3.830.646.987	2,13%
Oostenrijk	2.483.505.844	1,38%
Zweden	2.061.271.223	1,15%
België	1.767.314.872	0,98%

²⁶ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16605-2023-INIT/nl/pdf>

³² Het EU-jaarrapport gaat in tegenstelling tot deze rapportage niet over het jaar 2023, maar over 2022 omdat lidstaten pas in de loop van 2023 rapporteerden over het voorgaande jaar.

³³ De cijfers voor Frankrijk zijn niet vergelijkbaar door een andere wijze van rapporteren.

Nederland	1.362.684.678	0,76%
Tsjechië	1.022.252.648	0,57%
Hongarije	816.654.748	0,46%
Kroatië	689.461.430	0,38%
Slowakije	606.664.048	0,34%
Letland	526.103.319	0,29%
Roemenie	482.436.676	0,27%
Griekenland	444.397.091	0,25%
Portugal	191.938.824	0,11%
Denemarken	180.872.343	0,10%
Slovenië	164.928.137	0,09%
Ierland	125.858.821	0,07%
Finland	119.290.811	0,07%
Estland	107.199.797	0,06%
Litouwen	65.231.774	0,04%
Luxemburg	6.780.438	0,00%
Malta	4.617.953	0,00%
Cyprus	4.427.767	0,00%
Totaal	179.479.111.163	100,0%

De belangrijkste bestemmingen voor de EU-lidstaten waren naast EU- en NAVO-bondgenoten India, Oekraïne, Colombia, Egypte, Indonesië en de Verenigde Arabische Emiraten. De verdeling naar eindbestemming is weergegeven in onderstaande figuur:

Figuur 8. Waarde van EU exportvergunningen naar eindbestemming in 2022³⁴.

Uit het jaarrapport van de EU blijkt verder dat door EU-lidstaten in totaal 31.327 vergunningen zijn afgegeven en dat 123 vergunningaanvragen zijn afgewezen en genotificeerd³⁵. Dit aantal afgewezen vergunningen ligt lager dan in voorgaande jaren (2021: 216, 2020: 203, 2019: 216).

Het aantal consultaties over afgewezen vergunningen tussen EU-lidstaten kwam in 2022 uit op 36. Dat is een daling ten opzichte van het voorgaande jaar (66). In 2022 was Nederland betrokken bij 11 consultaties (30% van de gevallen), waarbij Nederland 6 keer consulteerde en 5 keer geconsulteerd werd door een andere lidstaat. Middels deze consultaties draagt Nederland bij aan het ontwikkelen van een eenduidiger begrip van de Europese wapenexportcontrolekaders.

³⁴ Bron: COARM Public online database: <https://webgate.ec.europa.eu/easqap/sense/app/75fd8e6e-68ac-42dd-a078-f616633118bb/sheet/24ca368f-a36e-4cdb-94c6-00596b50c5ba/state/analysis>

³⁵ Niet alle lidstaten rapporteren hun afwijzingen in het EU-jaarrapport. Het afwijzingenoverzicht is daarmee niet volledig compleet, maar geeft wel een algemeen beeld.

7.4 Raadswerkgroepen dual-use goederen

EU-samenwerking inzake exportcontrole op dual-use goederen vindt hoofdzakelijk plaats in de Raadswerkgroep Dual-Use, de Dual Use Working Party (hierna: DUWP). Namens Nederland nemen vertegenwoordigers van het ministerie van Buitenlandse Zaken deel aan DUWP-vergaderingen. In 2023 heeft de DUWP haar mandaat opnieuw vastgesteld en geformaliseerd. 2023 was ook het jaar waarin de artikelen 9 en 10 van de (EU) Dual-Use Verordening volop in de belangstelling stonden. Op basis van die artikelen werd in 2023 door diverse EU-lidstaten, waaronder Nederland, Spanje en Litouwen, nationale exportcontrolemaatregelen aangekondigd en ingesteld. Bovendien werd, onder meer door NL, opgeroepen om de nationale maatregelen over te nemen door andere EU-lidstaten. In 2023 werd daarnaast een begin gemaakt met een gedachtewisseling over de door de Europese Commissie gepresenteerde Europese Economische Veiligheidsstrategie, waarin ook het instrument exportcontrole van dual-use items een prominente plaats kreeg. De Commissie heeft het doel om de coördinatie tussen Europese lidstaten te versterken, zonder afbreuk te doen aan de competentieverdeling en de vertegenwoordiging in de multilaterale exportcontroleregimes³⁶.

De coördinatiegroep dual-use goederen (de Dual-Use Coordination Group – “DUCG”), opgericht op grond van artikel 24 van de Dual-Use Verordening, heeft als taak om vraagstukken die voortkomen uit de toepassing van de verordening te onderzoeken. De DUCG met een vertegenwoordiger van elke EU Lidstaat wordt voorgezeten door de Europese Commissie. De DUCG heeft in 2023 zeven (veelal online) vergaderingen georganiseerd. De DUCG speelt een sleutelrol bij de daadwerkelijke uitvoering van de verordening en concentreert zich op de vervulling van de nieuwe eisen en mandaten in het kader van de in 2021 herziene verordening. Dit omvat de voortzetting van de werkzaamheden in de verschillende technische deskundigengroepen met het oog op versterkte controles op technologieën voor cybersurveillance, een betere (technische) informatie-uitwisseling en grotere transparantie, de handhaving van uitvoercontroles, opkomende technologieën en de ontwikkeling van EU-programma’s voor capaciteitsopbouw en opleiding voor de vergunningverlenende en handhavingsinstanties van de lidstaten.

Wat de technische deskundigengroepen betreft, heeft de deskundigengroep inzake cybersurveillance-items (Surveillance Technology Expert Group – “STEG”) haar werkzaamheden ten aanzien van het ontwikkelen van zorgvuldigheidsrichtsnoeren voor exporteurs in 2023 afgerond³⁷. De technische deskundigengroep inzake gegevensverzameling en transparantie (Technical Expert Group on data collection and transparency – “TEG-Transparency”) heeft haar werkzaamheden ten aanzien van het ontwikkelen van richtsnoeren afgerond die betrekking hebben op de opstelling van het jaarverslag van de EU over controles op de uitvoer van dual-use goederen.³⁸

³⁶ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/nl/IP_23_3358

³⁷ EU instemming met de richtsnoeren bevindt zich momenteel in de laatste fase

³⁸ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202400214

De controlelijst in bijlage I bij de verordening wordt jaarlijks geactualiseerd om rekening te houden met wijzigingen in de multilaterale exportcontroleregimes. De bijgewerkte en geconsolideerde controlelijst is op 15 december 2023 in werking getreden.

Net als in 2022, vroegen de exportbeperkende maatregelen in de opeenvolgende sanctiepakketten tegen Rusland veel capaciteit. De sancties hadden onder andere tot gevolg dat meer informatie over exportcontrole werd uitgewisseld met partnerlanden, zoals de Verenigde Staten, Japan en het Verenigd Koninkrijk. De Raadswerkgroep heeft samen met de Commissie gewerkt aan modaliteiten om die informatie-uitwisseling op zorgvuldige wijze tot stand te brengen. Dit was ook onderdeel van de gesprekken in de exportcontrolewerkgroep onder de 'Trade and Technology Council' (TTC), die inhoudelijk wordt voorbereid in de technische expertgroepen.

8 Overige relevante internationale ontwikkelingen

Ook buiten de EU spelen diverse onderwerpen die relevant zijn voor het wapenexportbeleid.

8.1 Wapenhandelsverdrag (Arms Trade Treaty)

Essentieel onderdeel van het Wapenhandelsverdrag (*Arms Trade Treaty*, ATT) is de verplichting voor Statenpartijen om te beschikken over een nationaal exportcontrolesysteem. De som van deze nationale exportcontrolesystemen dient uiteindelijk bij te dragen aan een meer verantwoorde internationale wapenhandel. De toetsingscriteria uit het ATT komen overeen met een aantal van de criteria zoals die reeds gelden onder het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport: internationale embargo's, geen medewerking aan schendingen van het internationaal oorlogsrecht of mensenrechten, en het risico op omleiding.

Het ATT telt 113 statenpartijen. 28 landen hebben het verdrag getekend, maar nog niet geratificeerd. Nederland en de EU blijven zich ervoor inzetten dat meer landen toetreden tot het ATT.

Van 21-25 augustus 2023 vond in Genève de 9e *Conference of State Parties* (CSP) van het ATT plaats. Na bijna 10 jaar bestaat onder de verdragspartijen een breed gedragen behoefte om de inhoudelijk focus van het verdrag te verleggen naar de manier waarop het verdrag in de praktijk door landen wordt toegepast. Zo wordt er bijvoorbeeld onvoldoende gesproken over de verschillende manieren waarop statenpartijen risicoanalyses (conform art. 7 ATT) uitvoeren tijdens het vergunningverleningsproces. Ook ligt er ruimte voor verbetering in een geïntensiverde gedachtewisseling over de praktische uitdagingen die landen ervaren bij het opzetten en onderhouden van een effectief nationaal exportcontrolesysteem. Om meer aandacht te besteden aan deze onderwerpen heeft Nederland, samen met een groep gelijkgezinde landen, tijdens de CSP9 erop ingezet om de inhoudelijke focus van het verdrag (binnen de kaders van de huidige verdragstekst) te herzien alsmede de interne structuur en hoeveelheid vergaderdagen te optimaliseren. Hiertoe is tijdens CSP9 een nieuw werkprogramma aangenomen zodat landen op een nog effectievere manier informatie en *best practices* uit kunnen wisselen over exportcontrole en het vergunningverleningsproces.

Verder zijn voor Nederland "transparantie" en de naleving door de verdragspartijen van ATT rapportageverplichtingen inzake wapenhandel prioritaire thema's binnen het verdrag. Zo heeft Nederland net als in voorgaande jaren opnieuw een meerjarige financiële bijdrage gedaan – voor de periode 2023-2025 - aan Control Arms voor de ATT monitor³⁹ en aan het Stimson Centre⁴⁰. Zowel de monitor als het project van het Stimson Centre brengt de implementatie van het verdrag door statenpartijen, met name op het terrein van transparantie en rapportage, in kaart. Het Stimson Centre identificeert de belangrijkste uitdagingen voor verdragspartijen om te voldoen aan rapportageverplichtingen, beschrijven

³⁹ <http://controlarms.org/en/att-monitor-report/>

⁴⁰ <https://www.stimson.org/project/arms-trade-treaty/taking-stock-of-the-arms-trade-treaty/>

best practices en doen specifieke aanbevelingen voor staten om hun rapporteringssystemen te verbeteren. Deze rapporten worden door Stimson, en voor de ATT monitor door Control Arms, actief ingebracht tijdens de plenaire discussies van het verdrag en door landen gebruikt als informatiebron. Omdat het verdrag geen vanuit het verdrag gemandateerde uitvoeringsorganisatie kent, spelen deze organisaties een cruciale rol om de daadwerkelijke implementatie van het verdrag actief te monitoren. Daarnaast stelt Nederlandse financiële steun Stimson in staat om activiteiten te ondernemen om niet-rapporterende statenpartijen direct te ondersteunen bij het nakomen van hun rapportageverplichtingen.

Tot slot maakt Nederland de jaarlijkse ATT-rapportage openbaar.⁴¹ Net als voor het ATT rapport van 2022 geldt ook dit jaar dat met betrekking tot export naar Oekraïne voor een aantal transacties niet volledig openbaar gerapporteerd kunnen worden in verband met de nationale veiligheid. Het gaat hierbij om de export van hoog-strategisch materieel uit eigen Defensie-voorraad waarbij volledige transparantie inzicht zou geven in de eigen capaciteit op dit vlak. Nederland zal deze informatie met terugwerkende kracht openbaar maken wanneer dit vanuit veiligheidsoogpunt mogelijk is.

8.2 Wassenaar Arrangement

De export van strategische goederen (militair en dual-use) wordt in breder multilateraal verband besproken in het "*Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-use Goods and Technologies*" (WA). Aan dit forum, dat zijn naam ontleent aan de plaats waar in 1995 onder Nederlands voorzitterschap de onderhandelingen over de oprichting van het arrangement werden gevoerd, namen in het verslagjaar 42 landen deel, waaronder de VS, Rusland en op Cyprus na alle EU-lidstaten. Deze landen vertegenwoordigen volgens schattingen tezamen meer dan 90% van de werelduitvoer van militaire goederen.

Doel van het WA (zoals geformuleerd in de zgn. *Initial Elements*⁴²) is het leveren van een bijdrage aan de regionale en internationale veiligheid en stabiliteit. Het middel hiertoe is de regelmatige onderlinge rapportage inzake de uitvoer naar derde landen van wapens en van goederen die voor militaire doeleinden kunnen worden gebruikt. Door deze informatie-uitwisseling kunnen de deelnemende landen beter beoordelen of er sprake is van destabiliserende accumulatie van militaire middelen in bepaalde landen of regio's. In dat geval zouden de deelnemende landen terughoudender moeten worden met het afgeven van vergunningen op dergelijke bestemmingen.

Het Wassenaar Arrangement kent een lijst van *dual-use* goederen die voor Nederland via de Europese *Dual-Use* Verordening van toepassing is, en een lijst militaire goederen die geacht worden aan exportcontrole te zijn onderworpen. Iedere herziening van de WA-lijst leidt tot een aanpassing van de EU-lijst van militaire goederen en de controlelijst van de *Dual-Use* Verordening.

⁴¹ <https://thearmstradetreaty.org/download/b2dbb78e-bbe8-3fc6-a985-f0b3f7108c7>

⁴² De *Initial Elements* zijn te vinden op de website van het Wassenaar Arrangement: www.wassenaar.org

Actualiteiten

Vanwege geopolitieke spanningen wordt het bereiken van consensus op exportcontrole en politieke voorstellen sterk bemoeilijkt. De grootschalige Russische invasie in Oekraïne in 2022 heeft de impasse binnen het WA verder doen escaleren. Hierdoor is het momenteel onwaarschijnlijk dat export van nieuwe technologieën op korte termijn gecontroleerd kan worden middels het WA.

8.3 Overige exportcontroleregimes

Nederland speelt een actieve rol bij de internationale exportcontroleregimes. Op het gebied van non-proliferatie zijn dit de *Nuclear Suppliers Group* (NSG) voor nucleaire wapens, de *Australia Group* (AG) voor biologische/chemische wapens, en het *Missile Technology Control Regime* (MTCR) dat zich richt op de overbrengingsmiddelen daarvoor (raketten en onbemande luchtvaartuigen). De bij deze regimes aangesloten landen maken afspraken over exportcontrolebeleid en wisselen informatie uit over programma's voor massavernietigingswapens en overbrengingsmiddelen daarvoor in zogenaamde landen van zorg. Ook delen de landen ervaringen en informatie over handhaving met elkaar. Daarnaast hebben de aangesloten landen in de respectievelijke regimes controlelijsten opgesteld voor een reeks van goederen, productietechnologie, materialen, software en technologie die alleen met een vergunning mogen worden uitgevoerd. Deze lijsten worden regelmatig herzien zodat ze blijven aansluiten op actuele technologische ontwikkelingen. Ook wordt in de verschillende regimes gesproken over de mogelijke toetreding van nieuwe leden en over unilaterale naleving van richtsnoeren en goederenlijsten door niet-partnerlanden.

Vanwege geopolitieke spanningen, zoals hierboven beschreven bij de actualiteiten onder het Wassenaar Arrangement (8.2), is het in de exportcontroleregimes zeer moeilijk om overeenstemming te bereiken en voortgang te maken op technische voorstellen. Dit geldt ook voor het MTCR. In de Australia Group wordt wel voortgang geboekt op het gebied van exportcontrole ten behoeve van het tegenaan van biologische en chemische wapens, omdat hier een meer like-minded groep landen onderdeel is van dit exportcontroleregime.

9 Bijlagen

9.1 Bijlage 1: Afgegeven vergunningen uitvoer van militaire goederen

Overzichten van de waarde van de in het jaar 2023 afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen per categorie goederen en per land van eindbestemming.

Methodologie

De hierna gemelde waarden zijn gebaseerd op de waarde van de vergunningen voor definitieve uitvoer van militaire goederen, die zijn afgegeven in de periode waarover verslag wordt uitgebracht. De vergunningwaarde geeft de maximum exportwaarde aan, die op het moment van publicatie evenwel niet hoeft te corresponderen met de daadwerkelijk gerealiseerde exporten. Vergunningen voor tijdelijke uitvoer zijn in de rapportage buiten beschouwing gelaten, omdat aan deze vergunningen een verplichting tot wederinvoer is gekoppeld. Hierbij gaat het vooral om zendingen voor demonstratie- of tentoonstellingsdoeleinden. Vergunningen voor proef- of monsterzendingen worden wel opgenomen in de rapportage, omdat vanwege de aard van deze exporten geen verplichting tot wederinvoer wordt opgelegd. Vergunningen voor goederen die na reparatie in Nederland retour worden gezonden, worden evenmin in de rapportage opgenomen. Het moet dan echter wel gaan om eerder vanuit Nederland geleverde goederen, waarvan de waarde daarom in een eerdere rapportage is opgenomen. Opname van deze zogenoemde 'retour-na-reparatie' vergunningen zou immers tot dubbeltelling leiden. Om dezelfde reden komen ook vergunningen waarvan de looptijd wordt verlengd niet terug in de rapportage. Hetzelfde geldt tenslotte voor vergunningen die worden vervangen in verband met, bijvoorbeeld, een adreswijziging van de ontvanger. Indien een verlengings- of vervangingsvergunning met een hogere waarde dan de oorspronkelijke vergunning wordt afgegeven, wordt die meerwaarde uiteraard wél gerapporteerd.

Tabel 7, Waarde afgegeven vergunningen voor definitieve uitvoer van militaire goederen in 2023 per categorie (indeling in ML-categorie⁴³).

ML-categorie	Omschrijving	Waarde (in mln. euro's)
ML1	Wapens met gladde loop met een kaliber van minder dan 20 mm, andere wapens en automatische wapens met een kaliber van 12,7 mm (kaliber 0,50 inch) of minder en toebehoren en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor	126,06
ML2	Wapens met gladde loop met een kaliber van 20 mm of meer, andere wapens met een kaliber groter dan 12,7 mm (kaliber 0,50 inch), werpers speciaal ontworpen of aangepast voor militair gebruik en toebehoren daarvoor, en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor	51,75
ML3	Munitie en ontstekingsinstellingsinrichtingen en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor	51,81
ML4	Bommen, torpedo's, raketten, geleide projectielen, andere ontploffingsmechanismen en ladingen en toebehoren, en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor	145,38
ML5	Vuurgeleidingssystemen, bewakings- en waarschuwingssystemen, en aanverwante systemen, test- en uitlijningsapparatuur en apparatuur voor tegenmaatregelen, speciaal ontworpen voor militair gebruik en speciaal ontworpen onderdelen en toebehoren daarvoor	268,38
ML6	Voertuigen en onderdelen daarvoor	288,83

⁴³ Voor meer informatie, zie de EU Gemeenschappelijke lijst van militaire goederen.

ML-categorie	Omschrijving	Waarde (in mln. euro's)
ML7	Chemische stoffen, "biologische stoffen", "stoffen voor oproerbeheersing", radioactief materiaal, aanverwante uitrusting, onderdelen en materialen	4,65
ML8	"Energetische materialen" en aanverwante substanties	0,03
ML9	Oorlogsschepen (zowel oppervlakteschepen als onderzeeboten), speciale scheepsuitrusting, toebehoren, onderdelen en andere oppervlakteschepen	103,80
ML10	"Vliegtuigen", "lichter-dan-luchttoestellen", "onbemande luchtvaartuigen" ("UAV"), vliegtuigmotoren, en uitrusting voor "vliegtuigen", aanverwante uitrustingsstukken en onderdelen, speciaal ontworpen of aangepast voor militair gebruik	201,19
ML11	Elektronische apparatuur "ruimtevaartuigen" en onderdelen die nergens anders in de gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen zijn bedoeld	53,37
ML12	Hoge kinetische energiewapensystemen (<i>High velocity kinetic weapon systems</i>) en aanverwante apparatuur en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor	0,03
ML13	Gepantserde of beschermende uitrusting, constructies en onderdelen	32,03
ML14	'Speciaal militair oefenmaterieel' of apparatuur voor het nabootsen van militaire scenario's, simulatoren speciaal ontworpen voor opleiding in het gebruik van vuurwapens of andere wapens bedoeld in ML1 of ML2, en speciaal ontworpen onderdelen en toebehoren daarvoor	3,95
ML15	Beeldvormingsapparatuur en apparatuur voor tegenmaatregelen, speciaal ontworpen voor militair gebruik, en speciaal ontworpen onderdelen en toebehoren daarvoor	24,29

ML-categorie	Omschrijving	Waarde (in mln. euro's)
ML16	Smeedstukken, gietstukken en andere halffabricaten welke speciaal ontworpen zijn voor de goederen bedoeld in ML1 tot en met ML4, ML6, ML9, ML10, ML12 of ML19	3,60
ML17	Militaire uitrustingsstukken, materialen en "bibliotheekprogramma's", en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor	52,65
ML18	'Productie'-apparatuur, voorzieningen voor omgevingsproeven en onderdelen daarvoor	1,08
ML19	Gerichte-energiwapensystemen, daarmee verbonden apparatuur of apparatuur voor tegenmaatregelen en testmodellen, en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor	0,03
ML20	Cryogene en "supergeleidende" apparatuur, en speciaal ontworpen onderdelen en toebehoren daarvoor	0,03
ML21	Programmatuur	98,63
ML22	Technologie	264,66
Totaal		1.776,22

Tabel 7B, Waarde afgegeven vergunningen voor definitieve uitvoer militaire goederen per land van bestemming (uitgesplitst per ML-categorie).

Totaal 2023 [mln euro's]											
	ML1	ML2	ML3	ML4	ML5	ML6	ML7	ML8	ML9	ML10	ML11
Algerije											0,05
Angola					0,12						
Aruba			0,00								
Australië				4,52	0,53	0,01			30,10		1,83
Bangladesh					0,54						
België				0,03							
BES Eilanden	0,01		0,02								
Brazilië					5,92				12,27		5,84
Bosnië-Herzegovina						0,01					
Bulgarije	0,01										
Canada	0,01	0,01	0,00						2,00	0,00	0,06
Chili	0,00					0,02					
China											
Colombia					0,35						
Curacao			0,03		0,57					0,57	
Denemarken	0,01	0,47		0,00		4,05					
Diverse					2,16				1,67		1,67
Duitsland	2,28	1,47	1,09	34,93	0,04	10,34			4,49	1,99	9,39
Egypte					17,58						19,80
Estland	0,00				0,01	0,03					0,04
EU/NAVO+	2,04				5,65	2,72				16,45	
Filipijnen					0,11						

Totaal 2023 [mln euro's]

	ML1	ML2	ML3	ML4	ML5	ML6	ML7	ML8	ML9	ML10	ML11
Finland	0,00	0,00			8,37	0,22			0,48		
Frankrijk	0,02	2,05	0,00	0,03	0,03	9,56		0,03	3,55	1,52	0,03
Georgië											
Griekenland	0,00		0,13		4,98				1,32	1,01	
Hongarije	0,00									0,13	
Ierland						4,53				0,01	
India					2,71	0,86				0,06	
Indonesië	0,58				0,17						1,17
Israël			0,05		0,36				1,71	0,29	8,06
Italië	0,01	0,03	1,80	0,82					0,17	0,83	0,06
Ivoorkust	0,31										
Japan									0,58	100,00	
Jordanië						3,33					
Kazachstan						0,03			0,10		
Kroatië	0,00										
Letland	0,00										
Libanon											
Litouwen	0,02					0,21					
Maleisië				1,15	0,92						
Malta	0,02										
Mexico											
Nieuw-Zeeland					0,50						
Noord-Macedonië	0,02										
Noorwegen			0,23	3,44		0,22			0,15	1,50	0,75

Totaal 2023 [mln euro's]

	ML1	ML2	ML3	ML4	ML5	ML6	ML7	ML8	ML9	ML10	ML11
Oekraïne	117,5 9	46,24	44,0 8	99,19	177,81	224,34	1,92		1,89	7,28	2,77
Oman					0,21					2,72	
Oostenrijk	0,05	0,05	0,00								
Pakistan					7,85				0,49	1,00	
Peru											
Polen	0,19	0,01	1,18			16,05			0,07	0,00	
Portugal	0,03				0,00					0,32	
Qatar					0,75					5,00	1,07
Roemenië	0,00								2,15	0,03	
Saoedi-Arabië							0,01		0,00		
Singapore					15,42	0,64			0,00	0,00	0,03
Sint Maarten			0,00								
Slovenië	0,01										
Slowakije	0,00										
Spanje	0,00	0,50	0,36	0,00		0,53	1,10		0,19	0,21	0,01
Suriname	0,00										
Taiwan									8,25		
Thailand									0,04		
Tsjechië	0,28		1,03			0,00					
Turkije	0,18		0,01		0,12	0,06			1,80		0,03
Turkmenistan										0,00	
Uganda	0,00										
Ver. Arab. Emiraten				0,79	1,36				0,08		

Totaal 2023 [mln euro's]

	ML1	ML2	ML3	ML4	ML5	ML6	ML7	ML8	ML9	ML10	ML11
Verenigd Koninkrijk	0,14	0,00	0,01	0,06	1,68	6,54		0,00	20,33	0,19	0,70
Verenigde Staten	2,20	0,88	1,01	0,01	1,79	0,89			9,25	59,96	
Vietnam										0,12	0,03
Zambia						0,19					
Zuid-Korea		0,04			9,28	0,04	1,62		0,64		
Zweden	0,01		0,01	0,41		1,76			0,03		
Zwitserland	0,04		0,75	0,00	0,48	1,67					
Totalen	126,0	51,75	51,8	145,3	268,38	288,83	4,65	0,03	103,80	201,19	53,37
	6		1	8							

Totaal 2023 [mln euro's]

	ML12	ML13	ML14	ML15	ML16	ML17	ML18	ML19	ML20	ML21	ML22	Totaal
Algerije										0,05	0,05	0,14
Angola												0,12
Aruba												0,00
Australië			0,15	7,49	1,30		0,18			0,25	31,96	78,31
Bangladesh										0,39	0,39	1,32
België						0,08				0,10	0,10	0,31
BES Eilanden												0,03
Brazilië										5,82	5,91	35,77
Bosnië-Herzegovina												0,01
Bulgarije												0,01
Canada											0,00	2,07
Chili												0,02
China											0,00	0,00
Colombia										0,70	0,85	1,89
Curacao				0,57								1,73
Denemarken				0,02							0,00	4,56
Diverse		0,03								0,41	0,84	6,77
Duitsland		16,00	2,19	0,00	0,08	0,59	0,05			0,13	84,20	169,25
Egypte										18,41	20,13	75,92
Estland				0,01						0,04	0,04	0,16
EU/NAVO+		0,01			0,01					1,21	15,99	44,08
Filipijnen												0,11
Finland							0,23			8,37	8,37	26,04
Frankrijk	0,03	0,03	0,12	0,03	0,03	0,05	0,03	0,03	0,03		2,48	19,67
Georgië						0,00						0,00
Griekenland											6,30	13,74

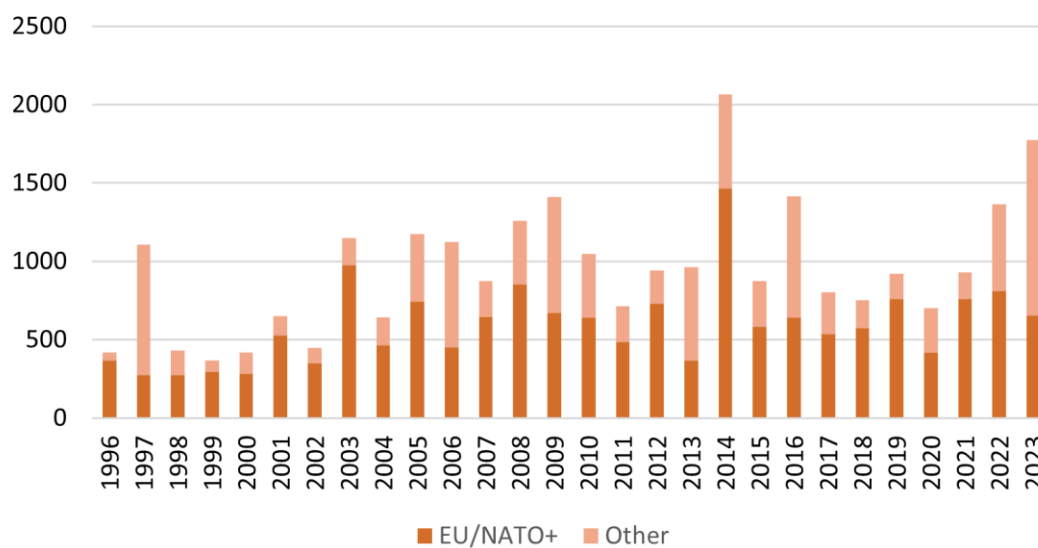
Totaal 2023 [mln euro's]

	ML12	ML13	ML14	ML15	ML16	ML17	ML18	ML19	ML20	ML21	ML22	Totaal
Hongarije											0,00	0,13
Ierland												4,53
India											1,10	4,72
Indonesië				0,31						0,31	2,93	5,47
Israël				0,09			0,29				1,22	12,07
Italië			0,51	0,00							0,59	4,82
Ivoorkust												0,31
Japan			0,20								0,45	101,23
Jordanië												3,33
Kazachstan												0,13
Kroatië												0,00
Letland												0,00
Libanon		0,00										0,00
Litouwen												0,23
Maleisië				0,02			0,09			1,85	2,12	6,15
Malta												0,02
Mexico			0,00									0,00
Nieuw-Zeeland										0,00	0,50	1,00
Noord-Macedonië												0,02
Noorwegen							0,09			0,00	0,05	6,45
Oekraïne		15,68		8,71		49,06				8,50	8,50	813,55
Oman										0,43	0,71	4,08
Oostenrijk		0,15	0,13	0,00							0,07	0,46
Pakistan										7,66	7,66	24,66
Peru											0,00	0,00
Polen		0,05		0,00		2,81					0,00	20,36

Totaal 2023 [mln euro's]

	ML12	ML13	ML14	ML15	ML16	ML17	ML18	ML19	ML20	ML21	ML22	Totaal
Portugal												0,36
Qatar			0,02							1,50	6,82	15,15
Roemenië											2,07	4,25
Saoedi-Arabië			0,02									0,03
Singapore										30,57	15,67	62,32
Sint Maarten												0,00
Slovenië				0,01								0,02
Slowakije											0,04	0,04
Spanje		0,08	0,39	0,00						0,10	0,64	4,11
Suriname												0,00
Taiwan											0,00	8,25
Thailand										0,00	0,04	0,07
Tsjechië				0,00								1,31
Turkije		0,00								0,01	1,81	4,00
Turkmenistan												0,00
Uganda												0,00
Ver. Arab. Emiraten										1,11	0,97	4,32
Verenigd Koninkrijk							0,12			0,04	14,15	43,98
Verenigde Staten			0,22	1,36	2,13					0,65	9,75	90,12
Vietnam				0,04							0,00	0,20
Zambia												0,19
Zuid-Korea				5,63		0,07				8,88	7,78	33,97
Zweden				0,01						1,15	1,35	4,72
Zwitserland			0,01	0,00	0,06					0,02	0,05	3,07
Totaal	0,03	32,03	3,95	24,29	3,60	52,65	1,08	0,03	0,03	98,63	264,66	1776,22

9.2 Bijlage 2: Ontwikkeling waarde van de afgegeven vergunningen voor export van militaire goederen uit Nederland sinds 1996

Figuur 9, Waarde afgegeven vergunningen in miljoenen euro's per jaar.

* Vanaf de rapportage over 2015 wordt in de tabel met de waarde van afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen per land van bestemming in plaats van de verzamelpost 'overige NAVO' de verzamelpost 'EU/NAVO+' gehanteerd voor het weergeven van de waarde van globale vergunningen.

In 2023 waren de volgende 27 landen lid van de EU: België, Bulgarije, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Kroatië, Letland, Litouwen, Luxemburg, Malta, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië en Zweden.

In 2023 waren de volgende 29 landen lid van de NAVO: Albanië, België, Bulgarije, Canada, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland (sinds 4 april 2023), Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Italië, Letland, Litouwen, Luxemburg, Kroatië, Montenegro, Nederland, Noorwegen, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten van Amerika en IJsland.

9.3 Bijlage 3: Realisaties onder algemene vergunningen (militair)

Overzicht van waarden van gerapporteerde realisaties onder Algemene vergunningen:

NL003: Uitvoer (overdracht) naar krijgsmachten van EU-lidstaten.

NL004: Uitvoer (overdracht) naar gecertificeerde bedrijven in de zin van artikel 9 van richtlijn 2009/43/EG.

NL005: Uitvoer (overdracht) voor demonstratie, evaluatie of expositie

NL006: Uitvoer (overdracht) voor reparatie, onderhoud en revisie

NL007: Doorvoer herkomstig van bondgenoten

NL008: Doorvoer met eindbestemming bondgenoten

NL009: Uitvoer en doorvoer naar partijen aangesloten bij het F-35 Lightning II programma.

Tabel 8, Waarde gerapporteerde realisaties definitieve uitvoer van militaire goederen in 2023 onder NL003 (strijdkrachten EU-lidstaten, Noorwegen, IJsland en het Verenigd Koninkrijk) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	ML code(s)
België	0,003	11
Denemarken	1,7	5; 10; 11; 21; 22
Duitsland	32,3	5; 6; 10; 21; 22
Finland	0,06	22
Frankrijk	3,65	5; 17; 21; 22
Griekenland	3,19	5; 21; 22
Hongarije	0,15	11
Italië	11,8	5; 11; 22
Luxemburg	1,6	6
Noorwegen	0,3	7; 22
Oostenrijk	0,2	6; 10

Polen	0,001	21; 22
Portugal	4,5	5; 10
Spanje	0,1	17; 22
Verenigd Koninkrijk	2,4	6; 9; 22
Zweden	0,02	6; 11; 22
Totaal	62	

Tabel 9, Waarde gerapporteerde realisaties definitieve uitvoer van militaire goederen in 2023 onder NL004 (ontvangers zijn conform richtlijn 2009/43/EG gecertificeerde bedrijven in EU-lidstaten, Noorwegen, IJsland en het Verenigd Koninkrijk) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	ML code(s)
België	0,14	5; 6
Denemarken	0,7	4
Duitsland	68,06	5; 6; 11; 15; 22
Frankrijk	2,22	5; 6; 10; 21; 22
Zweden	0,74	3; 6; 7; 13
Totaal	71,86	

Tabel 10, Waarde gerapporteerde realisaties definitieve uitvoer van militaire goederen in 2023 onder NL005 (demonstratie, evaluatie of expositie in EU-lidstaten, Noorwegen, IJsland en het Verenigd Koninkrijk) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	ML code(s)
België	0,013	ML 5, 13
Denemarken	0,05	ML 5
Duitsland	2,12	ML 5, 13, 15
Estland	0,13	ML 5, 11, 13, 15, 21, 22
Finland	0,000005	ML 5
Frankrijk	0,285	ML 13
Griekenland	0,008	ML 5, 6, 11, 13, 15, 21, 22
Italië	0,000002	ML 5
Noorwegen	0,000001	ML 5, 6, 11, 13, 15
Oostenrijk	0,000001	ML 5
Polen	0,032	ML 5, 13
Portugal	0,153	ML 5
Roemenië	0,022	ML 5
Spanje	0,024	ML 5
Tsjechische Republiek	0,011	ML 5
Verenigd Koninkrijk	0,174	ML 5
Zweden	0,177	ML 5, 9, 11, 13
Totaal	3,2	

Tabel 11, Waarde gerapporteerde realisaties definitieve uitvoer van militaire goederen in 2023 onder NL006 (reparatie, onderhoud en revisie EU-lidstaten, Noorwegen, IJsland en het Verenigd Koninkrijk) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	ML code(s)
België	0,73	10; 15
Denemarken	1,845	5; 6; 10; 11; 16
Duitsland	44,55	5; 6; 10; 11; 14; 15; 21; 22
Finland	0,001	6
Frankrijk	4,47	5; 6; 9; 10; 11; 15; 21
Griekenland	1,71	5; 22
Italië	0,904	5; 15
Luxemburg	0,09	11
Noorwegen	0,0005	6
Oostenrijk	0,117	6
Polen	0,1	5; 6; 21
Portugal	0,1	5
Spanje	0,7	5; 6; 15
Verenigd Koninkrijk	12,85	1; 6; 9; 10; 11; 15; 17
Verenigde Staten	0,04	15
Zweden	0,93	5; 6; 15
Totaal	68,64	

Tabel 12, Waarde gerapporteerde realisaties definitieve doorvoer van militaire goederen in 2023 onder NL007 (met herkomst bondgenoten) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	ML code(s)
Brazilië	2,55	6; 7; 10; 14; 15
Chili	0,61	5; 6; 9; 10; 11; 14
Duitsland	0,01	11
Ecuador	1,88	17
IJsland	0,083	11
India	0,63	5
Indonesië	0,005	10
Kenia	0,005	11
Koeweit	1,5	6
Maleisië	3,68	10; 11
Marokko	0,001	11
Mexico	0,005	11
Pakistan	4,14	10; 11
Saoedi-Arabië	0,015	5
Senegal	0,016	11
Singapore	0,034	11
Taiwan	0,49	5
Thailand	0,004	11
Verenigde Arabische Emiraten	0,049	11
Zuid Afrika	0,236	10
Zuid-Korea	0,008	11
Totaal	15,95	

Tabel 13, Waarde gerapporteerde realisaties definitieve doorvoer van militaire goederen in 2023 onder NL008 (met eindbestemming bondgenoten) per land van herkomst.

Land van herkomst	Waarde (mln.)	ML code(s)
België	0,73	4; 8; 13
Bulgarije	0,018	11
Canada	0,98	1; 5; 6; 10; 11; 13
Denemarken	0,55	11; 13; 15; 18; 21; 22
Duitsland	22,73	2; 10; 11; 13; 15
Estland	0,02	1
Finland	0,162	10; 13; 15
Frankrijk	1,18	5; 10; 11; 15; 17
Griekenland	0,038	10; 11
Ierland	2,71	3; 4
Italië	1,44	5; 10; 11; 13; 14
Japan	0,065	6; 11
Kroatië	0,27	10
Luxemburg	1,58	4; 10; 11; 15
Nieuw-Zeeland	0,2	6
Noorwegen	2,23	3; 11; 13
Oostenrijk	0,05	10; 11; 17
Polen	5,53	1; 2; 3; 13
Portugal	4,87	10
Roemenië	0,61	1; 6; 14
Slowakije	0,12	13
Spanje	0,02	7; 10; 17

Tsjechische Republiek	0,045	1; 11; 13
Verenigd Koninkrijk	11,106	6; 10; 11; 13; 14
Verenigde Staten	33,75	3; 5; 6; 9; 10; 11; 13; 14; 18
Zweden	63,7	4; 5; 10; 11; 13; 14
Zwitserland	8,8	4; 10
Totaal	163,5	

Tabel 14, Waarde gerapporteerde realisaties van definitieve uitvoer van militaire goederen in 2023 onder NL009 (F-35 Lightning II) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	ML code(s)
Australië	0,72	10; 17
Canada	0,63	10
Denemarken	1,33	10; 11; 17
Duitsland	0,003	17
Israël	5,72	10; 11; 17; 19
Italië	17,74	5; 10; 11; 12; 17; 19
Japan	2,32	10; 11; 17
Jordanië	0,1	10; 17
Noorwegen	2,66	5; 10; 11; 17; 19
Singapore	0,001	10
Verenigd Koninkrijk	9,83	5; 10; 11; 17; 19
Verenigde Staten	216,62	4; 10; 11; 14; 15; 17; 19
Zuid-Korea	0,043	10; 17
Totaal	257,7	

Tabel 15, Waarde gerapporteerde realisaties van definitieve doorvoer van militaire goederen in 2023 onder NL009 (F-35 Lightning II) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	ML code(s)
Australië	7,75	10; 18
Israël	29,69	10
Italië	0,009	10
Japan	2,07	10
Noorwegen	4,5	10; 18
Verenigd Koninkrijk	0,57	10
Verenigde Staten	227,84	10; 17; 18
Zuid-Korea	0,049	10
Totaal	272,5	

9.4 Bijlage 4: Doorvoer van militaire goederen

Tabel 16, Waarde (in miljoenen euro's) afgegeven vergunningen voor de doorvoer van militaire goederen in 2023.

Land van Bestemming	ML1	ML2	ML3	ML6	ML11	ML17	ML22	Totaal (mln)
Finland				1,3				1,30
Jordanië					0,00			0,00
Oekraïne	7,71	0,40	14,99	69,48	0,14		0,14	92,85
Oostenrijk		0,06						0,06
Verenigde Arabische Emiraten				0,30		0,30		0,61
Zuid-Afrika			0,24					0,24
Totaal	7,71	0,46	15,24	71,09	0,14	0,30	0,14	95,06

9.5 Bijlage 5: Tussenhandeldiensten t.a.v. militaire goederen

Deze bijlage bevat een overzicht van afgegeven vergunningen voor tussenhandeldiensten. Hierbij is aangegeven op wat voor type goederen de tussenhandeldiensten betrekking hadden en wat het land van herkomst en eindbestemming van de goederen is. Bij tussenhandel komen de goederen niet op Nederlands grondgebied, maar speelt een Nederlandse partij wel een faciliterende rol in de transactie. Deze dienst is vergunningplichtig. De waarde van de tussenhandeldienst is niet altijd bekend, omdat de diensten soms onderdeel zijn van een groter contract, waarin ook goederen en technologie worden geleverd. Ook wordt aan het leveren van tussenhandeldiensten niet altijd een waarde gekoppeld omdat bedrijven ook ten behoeve van hun eigen bedrijfsvoering een tussenhandeldienst kunnen leveren die zodoende kostenneutraal is. Bedrijven worden gevraagd de waarde van de tussenhandeldienst zo veel mogelijk te specificeren in de vergunningaanvraag.

Tabel 17, Weergave afgegeven vergunningen voor tussenhandel in militaire goederen in 2023.

Land eind-bestemming	Land herkomst	ML	Tussenhandel-diensten m.b.t.	Waarde tussenhandeldienst ⁴⁴ (in euro)
Verenigde Staten	Verenigde Staten	ML3a	Munitie t.b.v. gebruik door NL politie voor training	16.255
Oekraïne	Tsjechië	ML6a	T-72-tanks	n.v.t.
Oekraïne	Duitsland	ML6a	Leopard 2A4-tanks	n.v.t.
Oekraïne	Tsjechië	ML4a	Artilleriemunitie	2.275.500
Oekraïne	Tsjechië	ML10c	Drones met toebehoren	812.048
Oekraïne	Tsjechië	ML10c	Drones met toebehoren	451.950
Oekraïne	Tsjechië	ML10c	Drones met toebehoren	601.000
Verenigd Koninkrijk	Singapore	ML18a	Materieel t.b.v. onderhoud onderzeeboten	n.v.t.
Verenigd Koninkrijk	Singapore	ML18a	Materieel t.b.v. onderhoud onderzeeboten	n.v.t.
Taiwan	Verenigde Staten	ML11a	Apparatuur t.b.v. onderzoek pijpleidingen	20.550
Thailand	Verenigde Staten	ML11a	Apparatuur t.b.v. onderzoek pijpleidingen	8.203

⁴⁴ Deze waarde betreft niet de waarde van de goederen, maar van de geleverde tussenhandeldienst.

9.6 Bijlage 6: Afgewezen vergunningaanvragen voor militaire goederen

De afgewezen vergunningaanvragen worden ook met EU-partners uitgewisseld uit hoofde van artikel 4 van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie.

Tabel 18 afgewezen vergunningaanvragen voor uitvoer van militaire goederen in 2023.

Land van eindbestemming	Korte omschrijving	Aantal stuks	Ontvanger	Eindgebruiker	Datum afwijzing	Reden weigering (criteria en evt. aanvullend beleid)
Pakistan	Munitie	3.000.000	Friends Arms Company	Onbekend, bestemd voor lokale verkoop	04-04-2023	7
Israël via de Verenigde Staten	Schokdempers t.b.v. artilleriesysteem	1440	Oshkosh Defense	Israëliische krijgsmacht	09-05-2023	2, 4
El Salvador	Gepantserde voertuigen	3	Eyetech Solutions S.A.	Politie El Salvador	23-05-2023	2, 3
Oekraïne ⁴⁵	Jacht- en sportmunitie	2.312.000	Safari Ukraine	Onbekend, bestemd voor lokale verkoop	15-06-2023	7
India	Antennes voor mobiele communicatieapparatuur	5	Bharat Electronics Limited	Bharat Electronics Limited ter integratie in eigen producten. Geen verdere eindgebruiker bekend.	07-09-2023	7

⁴⁵ Het ging in dit geval niet om een export in het kader van steun aan de Oekraïense zelfverdediging tegen de Russische gewapende agressie, maar om een commerciële transactie t.b.v. lokale doorverkoop van sport- en jachtmunitie. Gelet op de onbekende eindbestemming, de zorgen omtrent de opbouw van wapens en munitie in Oekraïne als gevolg van de oorlog is deze vergunningaanvraag afgewezen op grond van het risico op omleiding naar een ongewenste eindgebruiker. Het (geringe) risico op omleiding wordt in geval van transacties met eindgebruik door de Oekraïense strijdkrachten acceptabel geacht gelet op het belang van Oekraïense zelfverdediging, maar woog in geval van deze afgewezen aanvraag zwaarder dan (enkel) het economische belang dat met deze transactie gepaard ging.